

VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ FILOLOGIJOS KATEDRA

ENRIKA ČEMOLONSKIENĖ

POETINĖS KALBOS NAUJOVĖS JAUNŲJŲ POEZIJOJE

MAGISTRO DARBAS

Lietuvių literatūra (Valstybinis kodas 62104H116)

Darbo vadovas _____

Magistrantė _____

Dr.doc.Saulius Keturakis
(Darbo vadovo mokslinis laipsnis,
mokslinis pedagoginis vardas, vardas ir pavardė)

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas, 2006

TURINYS

PRATARMĖ.....	3
1. ĮVADAS.....	4
2. POETINĖS KALBOS IŠSKIRTINUMAS.....	7
3. LIETUVIŲ LYRIKOS TRADICIJA.....	13
4. JAUNŪJŲ POETINĖS KALBOS SAVIRAIDOS TRAJEKTORIJA.....	18
4.1 Poetinės psichologinės intencijos almanache <i>Kauno jaunieji</i>	19
4.2. Virtualumo įtaka antologijoje <i>Rašyk!</i>	26
4.3 Daiktavardėjanti poezija Agnės Žagrakalytės pirmojoje knygoje <i>Išteku</i>	29
4.4. Proziškojo kolorito dominavimas Neringos Abrutytės kūryboje.....	32
4.5. Intelektualumas Artūro Valionio pirmojoje knygoje <i>Skrendant nelieka pėdsakų</i>	35
..	
5. JAUNŪJŲ POETINĖS KALBOS TRADICIJOS MODIFIKACIJOS.....	38
5.1. Lyrinės kontenpliacijos Daivos Čepauskaitės poezijoje.....	38
5.2. Tradicinis ketureilis ir naujos dvasinės būsenos Jauniaus Čemolonsko poezijoje.....	43
5.3. Romantizmo refleksijos Enrikos Striogaitės eilėraščiuose.....	45
5.4. Estetizmo ir subtilumo prioritetai Mindaugo Valiuko kūryboje.....	47
5.5. Dievoieška Rimvydo Stankevičiaus kūryboje.....	49
6. IŠVADOS.....	53
7. SUMMARY.....	56
8. ŠALTINIAI.....	57
9. LITERATŪRA.....	58

PRATARMĖ

*Poezijos žemė – mitų, fantazijos, metaforų ir asociacijų žemė. Istoriskai žvelgiant, ji labai keitėsi: nuo hegzometro iki silabotonikos, nuo verlibro iki dolniko¹. Poezija išgyveno ir tam tikrus amžius. Tai prancūzų simbolizmas (XIX a. pabaiga), rusų poezijos sidabrinis amžius (XXa. pradžia), lietuvių neoromantizmo epocha su garsiaisiais talentais – Salomėja Nėrimi, J. Aisčiu, B. Brazdžioniu ir A. Miškiniu, sovietmečio laikotarpio nauja lietuvių lyrikos banga (1965 – 1985 m.) su S. Gedos, V. Bložės, M. Martinaičio, J. Juškaičio, K. Platelio, J. Strielkūno, J. Vaičiūnaitės, G. Cieškaitės vardais. Besikeičianti poezija – epochos ženklas, laiko žymuo, stilių kaita. Nejučiom pakinta poetinė jausena, mąstymo niuansai, kalba, nes kinta pats gyvenimas. *Vien per pastaruosius porą dešimtmečių suiro ištisa gyvenimo sankloda, subiro į dulkes kai kurie mūsų įsitikinimai, aptirpo ir net susvyravo paplauti pamatai, - ir dvasiniai, ir medžiaginiai... Atsitinka dabar ir taip, kad niekis tampa itin regimas, tampa kažkuo. Taigi pervartų metas (...) karta, į kurią remtasi, sutrikdyta, gal ir stumtelėta nuošalėn²...* Lietuviškas eilėraštis palengva slenka į naują poetiškumo zoną, todėl bus mėginta atidžiau pažvelgti į šiandienos jaunųjų autorių kūrybą, nes, teigiama, kad šiandieninis eilėraštis tapo atviras visiems gyvenimo faktams ir atvejams, tačiau meninės transformacijos užduotis pasiliko, todėl liko tie patys kriterijai literatūrai, kuriais remiantis būtų galima išryškinti jaunųjų autorių *poetinio veido* formą ir pasaulėvaizdį, apčiuopti panašumus ir, žinoma, skirtumus. Kita vertus keičiasi ir atsinaujina ir Just. Marcinkevičius, ir V. P. Bložė, ir S. Geda, taigi naują poetinę kalbą įtvirtina toli gražu ne vien jaunieji poetai.*

Mėginimas bus neišvengiamai fragmentiškas - rašyti išsamų darbą šia tema reikštų, be kita ko, imtis visos šiuolaikinės lietuvių poezijos analizės, nes jaunųjų autorių poetinę kalbą įtakoja visa šiuolaikinės poezijos situacija. Norint kuo plačiau ir įvairiapusiškiau pažvelgti į šiandieninę *jaunųjų* kūrybą, pasirinkti autoriai, kurie savo pirmąsias publikacijas skelbia dar tik almanachuose, kiti jau yra pirmųjų knygų autoriai, tretį – regis jau liudija savo pašaukimą ne viena savo poetinio žodžio knyga.

¹ KUBILIUS, V. *Problemos ir situacijos*. Vilnius, 1990, p. 46.

² KUBILIUS, J. Kas neištirpdoma?.. *Šiaurės Atėnai*. 2004, Nr.713. p. 3.

IVADAS

Iš jaunųjų visada laukiama naujumo. Ne tik formalaus, garsaus ar šokiruojančio. Naujumas – tai savo kartos dvasinės situacijos jautimas reiškiamas originalia, reikšminga mintimi. Kita vertus, netgi vienadieniai šūktelėjimai: *aš esu !* poezijai būtini. Todėl įdomu stebėti ir analizuoti jaunosios kartos žingsnius į lietuvių literatūrą. Dar įdomiau joje atrasti naujų vėjų ir lietuvių poetinės tradicijos modifikacijų.

Darbo objektas – jaunųjų Lietuvos rašytojų poetiniai tekstai, publikuojami almanachuose ir knygoje. Pasirinkti knygų autoriai ne visai atsitiktiniai. Daugelis jų atstovauja Lietuvą Tarptautinėse knygų mugėse, jų poezija yra aptarinėjama viešose diskusijose bei literatūrinėje spaudoje. Žinoma, liks nemažai autorių, kuriuos taip pat vertėtų aptarti, tačiau šiuo darbu bus mėginta nubrėžti tam tikras tendencijas, kurias atspindi vieni ir kiti autoriai. Likusieji, galima manyti, galėtų, su tam tikrom išlygom, atstovauti vieno ar kito poetinio kalbėjimo modelio grupei. Nėra jokių abejonių, kad į jaunųjų poeziją galima pažvelgti ir kitaip, tačiau šiame darbe siekiama, kiek įmanoma plačiau supažindinti su jaunųjų autorių poetine kalba, poetikos tendencijomis bei perspektyvomis, todėl bus mėginta ne tiek plačiai nagrinėti pasirinkto autoriaus kūrybą, kiek aprėpti didesnę kiekį jaunųjų poetų ir juos analizuoti šiuolaikiško, jauno, naujo kalbėjimo aspektu, drauge gretinant lietuvių poezijos tradiciją, kuri vienaip ar kitaip įtakoja šių dienų poetinę kalbą.

Jaunieji – taip pat yra sąvoka, kuri laikui bėgant pakito. Anksčiau jaunu poetu buvo laikomas kūrėjas nuo septyniolikos iki apytikriai dvidešimt trejų metų. Šiandien pirmąsias knygeles neretai išleidžia keturiasdešimtmečiai ir vyresni, taigi ir jie traktuojami kaip dar jauni literatūros procese. Tačiau atsiribosime nuo kraštutinių, pripažindami, kad į literatūrą ateinančių kūrėjų amžius kiek senstelėjo, t.y. jaunu poetu įvardydami autorių iki keturiasdešimties metų. Beje, šis poezijos, laikomos žydinčios jaunystės kūrybinio simboliu, senstelėjimas nėra labai bloga tendencija, nes į literatūrinį procesą įsilieja brandūs autoriai, išvengiama vienadienių debiutų, *žalios* jaunystės patetikos ir tuštokų eksperimentų. Kita vertus, pasigendama jaunystės gaivališkumo, drąsos, veržlumo. Taigi, bus aptarti ir visai jauni autoriai, dar sėdintys mokyklos suole, ir pirmųjų kursų studentai, taip pat ir kiek vyresni, tačiau literatūros kritikų įvardijami dar kaip jaunieji kūrėjai.

Kita vertus, kartų problema, kalbant apie kūrybą, galbūt nėra pati svarbiausia jeigu literatūros procese nefiksuojame pertrūkio. Vienai kartai keičiant kitą, iškyla ryškiausios kūrybinės asmenybės išpaudžiančios tam tikrus skirties ženklus, savąjį raštą, savąją kalbą. Nepriklausomybės laikų literatūrinei bendruomenei, ypač jaunesniems rašytojams, reikšmę prarado laikysenos bendrystė žyminti kartos kategorija. Antai A. Ališauskas į klausimą, „ar egzistuoja nauja karta lietuvių

poezijoje?“ atsakė: „Literatūrinių kartų nėra iš viso: yra tam tikros srovės, kryptys ir sąjūdžiai“, o apie savo bendraamžius teigė: „Yra keletas skirtingos pasaulėjautos, skirtingos poetikos ir stilistikos kūrėjų <...> o sieja juos ne tiek giluminiai kūrybos dalykai, kiek atsitiktinis gimimo datos faktas.“¹

Tyrimo tikslas - pažvelgti ar lietuvių poetinėje tradicijoje *jaunieji* žymi poetikos lūžį, ar romantizmo, lietuvių poezijos ištakų, suformuotos metaforikos klodas laikosi, ar santykis su tradicija vien ironiškas, ar betarpiškos išraiškos siekis jau nebėra svarbiausia poezijos problema ir kaip poetinė kalba kinta besikeičiančio, technologiškai modernėjančio pasaulio kryptimi. Ar rašyto žodžio grafinis aktualizavimas, fonetiniai eksperimentai, sintaksės normų laužymas, koliažas, įtraukiantis į tekstą pasaulio objektus įtvirtina jaunosios kartos atitolimą nuo tradicijos.

Imantis nagrinėti šią problemą, neišvengiamai teks atsigręžti į romantinę tradiciją, nes pastaroji įtvirtina poetinės kalbos modelį, nuo kurio atsispiria, su išlygom priimdama ar kategoriškai atmesdama, visa modernioji, postmodernioji², netgi vadinamoji *parapoezija*³. Tačiau prieš tai būtina išskirti svarbiausius poetinės kalbos formas bruožus, kitaip sakant – kaip poezija mėgina išskirti save iš viso literatūros masyvo ir suvokti savo ir savo kalbos specifiškumą, nes *kur nėra lingvistinės problematikos, vidinio susidomėjimo kalba, kalbos galimybių tyrimo, ten stinga ir poezijos*⁴.

Darbo uždaviniai – aptarti jaunųjų autorių kūrybą, rasti esminius bruožus, leidžiančius daryti vienokias ar kitokias išvadas, kurios atspindi tradicijos tęstinumo arba atvirkščiai, nusigręžimo nuo tradicijos tendencijas, mėginti pažvelgti kur link eina šių dienų *jaunieji* poetinio žodžio autoriai, koks poetinės kalbos modelis įsitvirtina dabartiniame literatūros procese, kurį, nors dar neryškiai, bet jau formuoja jaunoji poetų karta.

Tyrimo metodai – darbe derinami analitinis ir lyginamasis metodai, remiantis J.Tynianovu apibrėžiama poetinė kalba, aptariamas lietuvių poezijos tradicijos pamatas bei autoriai, mėginant apčiuopti vyraujančias poetinio kalbos modelio komplikacijas. Gilinantis į jaunųjų autorių kūrybą, lyginama kiek ji yra nutolusi nuo tradicijos, kiek ją sąmoningai neigia ir ką naujo įtvirtina *jaunieji* kūrėjai arba kaip lietuvių poetinio kalbėjimo tradicija derinama su dabartinio žmogaus pasaulėvaizdžiu, kiek ji yra modernizuota.

Tema yra ypatingai svarbi, nes kiekvienam literatui svarbu žinoti ne tik literatūros paveldą, bet ir šių dienų literatūros pulsą, kuris ryškiausiai apčiuopiamas *jaunųjų* kūryboje. Literatūrologija – ne

¹ JAKONYTĖ, L. Rašytojo laikysena visuomenėje. *Metai*. 2005, Nr.5-6, p. 104.

² SATKAUSKYTĖ, D. *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*. Vilnius, 1996, p. 95.

³ Parapoezija – Georges Quasha pasiūlytas terminas metapoezijai apibrėžti, t.y. poezijai apie poeziją. Žr. GEORGES, Q. Dialogos: Between the Written and The Oral . *Contemporary Poetry New Literary History*, N. Y., 1977, Nr.3, p.495.

⁴ VENCLOVA, T. *Vilties formos*. Vilnius,1992, p. 296.

muziejus, o gyva, nuolat kintanti erdvė, kurioje turi būti svarstoma ir literatūros paveldas, ir naujausi literatūros kūriniai.

Jaunųjų poetų kūryba dar nėra išsamiai tyrinėta. Literatūros, fiksuojančios lietuvių jaunosios kartos poetines naujoves, praktiškai nėra. Tema nauja, kurią apčiuopti ir daryti vienokias ar kitokias išvadas, galima analizuojant jaunųjų poetų tekstus, straipsnius literatūrinėje spaudoje, taip pat remiantis ankstesne lietuvių, rusų, lenkų, amerikiečių literatūrologų patirtimi.

POETINĖS KALBOS IŠSKIRTINUMAS

Poetas prabyla kalba, kuri *neatliepia jokio poreikio, išskyrus tą, kuri privalo pati pažadinti, kuri įvardija tik nesančius arba slapta ir giliai pajaustus daiktus; keista kalba, kuri, mums rodos, priklauso visai ne tam, kuris ją formuluoja, ir skiriama visai ne tam, kuris jos klausosi. Ši kalba, vienu žodžiu, yra kalba kalboje.*¹

Poetinės kalbos išskirtinumas slypi formoje, tai yra ne materialumą atspindinčiame turinyje, o tą turinį įprasminčiame, apiforminančiame pavidale. Forma graikiškai yra *idėja, eidos*. Lietuviškai – veidas, tas pats pavidalas. Forma, *eidos*, veidas – kaip gyvenimo medžiagą įprasminantis principas, kitaip vadinamas siela. Iš esmės siela ir yra pavidalas. Ir keista – nors pavidalas matomas aiškiausiai, jis sunkiausia apibrėžiamas. Pavidalo nepasversi, neišmatuosi. Jį pagauti, apčiuopti bando metafizikos ir meno kalba.

Eilėraščio forma visų pirma yra ritmas. Jis kasdienišką kalbą tarytum pakeičia. Ritmas sukabina būties lygmenis. Ritmas transformuoja ir transpersonalizuoja privačią jausmų medžiagą, suteikia jai visuotinumą, universalumą. Poetine kalba pakeistas pranešimas yra savotiška poetinė transformacija.

Ritmas aiškiausiai atsiskleidžia per akustinį (išorinį ir vidinį) skambesį. Tačiau poetinę kalbą, kai akustinis, ritminis reikalavimas buvo ypač išaukštintas, keičia poetinė kalba, kurioje akustika silpsta, arba silpninama specialiai pabrėžiant kitas eilėraščio puses. Ši kaita nėra šių dienų naujovė, gal kiek silpniau, bet eilėraščio transformacija vyko ir anksčiau .

Galima teigti, kad senojoje, tradicinėje poezijoje ritminė poetinės kalbos forma yra labiausiai pabrėžiama ir geriausiai atskleidžia prasminį eilėraščio turinį.²

XX amžiaus pabaigos poezijos ritminė forma akivaizdžiai laisvėja, siekiant prasminio efekto, netgi šokiravimo. Paprastai silpnėjant akustinio komponavimo principui, sustiprėja poezijoje šnekamosios kalbos įtaka , kuria vystomas ritminis išpūdis, nes eilėraštis, galima teigti, visada turi ritminį poreikį, todėl sukuriama naujas ritminis pulsas.³

Tačiau neretai poetinėje kalboje ritmas yra netgi ignoruojamas, specialiai jo atsisakoma, siekiant efekto ir norint sutelkti dėmesį turiniui. Atsiranda pasakojamosios poetinės kalbos eilėraštis, kuriame išryškėja ne laikinų akimirkų emocinis pergyvenimas, o aiškus turinys, kurį galima papasakoti proza (paprastai eilėraščio proza nepapasakosi) . Tokio eilėraščio garsinė deklamacija tik dar labiau

¹ ВАЛЕРИ, Т. *Об искусстве*. Москва, 1976, стр. 413.

² ВУНДТ, В. *Основы физиологической психологии*. Талин, стр. 187.

³ ПОТЕБНЯ, А. *Из записок по теории словесности*. Харьков, 1905, стр. 15.

pabrėžia eilėraščio pastovaus, įteisinto, visuotino etc. ritminio principo sunaikinimą ir tuo pačiu pabrėžia specifinę (nemotyvuotą) eilėraščio konstrukciją. Tačiau kur išnyksta riba tarp poezijos ir prozos? Į šį klausimą vienareikšmiškai ir schematiškai atsakyti negalima, kadangi, būtent poezijoje, be ritminio konstravimo egzistuoja ir dar kažkas daugiau (tai bus aptarta vėliau).

Taigi, akustinis ir antiakustinis eilėraščio organizavimo, nagrinėjimo principas akivaizdžiai praplečia meninio kūrinio suvokimą, nes vien akustinis, ritminis poetinės kalbos dėmuo visapusiškai nepaaiškina ir neatskleidžia poetinės kalbos ypatumų.

Kai kurie esminiai poezijos faktai paaiškinami, paneigiant akustinio skambesio svarbą. Šį faktą Valerijus Tynianovas paaiškina sukurdamas sąvoką – **poetinio teksto ekvivalentas**, kuris vienaip ar kitaip pakeičia eilėraštyje žodinius elementus, jų praleidimo dalis, grafiniais elementais suformuodamas kanonišką strofą.¹

*Ta pati, o ne kita - - -
Ji atėjo neprašyta, bet laukta,
Pakalnėmis, grioveliais, pagiriais.
Kas į tuščią mano būstą
Mano viešnią man įlies?
Pats keliuosi, pats einu.
Ne, nereikia
Pro septynetą spynų
Ir pro užtrenktas duris
Savo eisena sklandžia
Ji įėjo, ji jau čia...
Ji prie mano guolio kojų
Kaip vaiduoklis atsistojo
Ir be žodžių tylomis
Šaltavyzdėm akimis
Į mane įsižiūrėjo.
Užsimerkiu - - -*

----- 2

Poetinio teksto ekvivalentas neatskleidžia teksto semantikos ir jos skambesio, tačiau vis dėlto tai yra taip pat tekstas, juo labiau, kad prieš tai aiški strosfos sintaksė ir metras tarsi numanomi ir taip užpildomi poetinio teksto ekvivalentu, kuris drauge išlaiko ir tradicinę strosfos formą, bet aiškia leksiką nurodyti neįmanoma, net nebūtina. Ir jeigu vietoje poetinio teksto ekvivalento būtų nuosekli metrinų elementų jungtis, tekstas prarastų savo jėgą, kurią susilpnintų metrinis automatizmas.

Taigi poetinis teksto ekvivalentas turi ne tik prasmę, bet ir tekstui suteikia papildomą jėgą, nors apribodamas aiškumą, tačiau atveria eilėraščio gelmę.

¹ ТЫНЯНОВ, Ю. *Литературный факт*. Москва, 1993, стр. 25.

² MYKOLAITIS, V. *Viršūnės ir gelmės*. Vilnius, 1981, p. 185.

Nežinomo teksto vaidmens semantinė prasmė įterpiama poetinio teksto ekvivalentu, sukuria vientisą eilėraščio konstrukciją, o atsiradęs vidinis eilėraščio tekstas sukuria įtampą ir naujai, formuojamai eilėraščio konstrukcijai, atsiskaido metrinio automatizmo, suteikia papildomos dinamikos.

Beje, poetinio teksto ekvivalentas visiškai skiriasi nuo pauzės. Pauzė – tai homogeninis kalbos elementas, niekieno vietos, išskyrus savo, neužimanti. Poetinio teksto ekvivalentas, kaip išaiškėjo, heterogeninis poetinės kalbos elementas.

Akustinis poetinės kalbos nagrinėjimas gali paaiškinti pauzę, tačiau poetinis teksto ekvivalentas liktų nepaaiškintas, tai yra, kai

- žodinio teksto dalis virsta grafiniu dėl vidinės eilėraščio konstrukcijos;
- praleidžiamas ne kažkoks konkretus, leksiškai žymėtas tekstas, o atvirksčiai – nežinomas tekstas.¹

Teksto dalies nebuvimas, kuris vis tiek yra tekstas tai yra poetinis teksto ekvivalentas, sutinkamas ir eilėraščiuose be pavadinimo, tarkim, pavadinimas ženklinams taip: x x x .

Poetinis teksto ekvivalentas paaiškina ir poezijos rinkinio skyrių pavadinimus, įvardytus skaičiais. Visa tai galima vadinti poetinės kalbos dinaminiais ženklais, kurie akustiškai eilėraščio nepaaiškina, bet yra prasmingi ir reikalingi poetiniam tekstui, nes tampa strofos, eilėraščio ar siužeto ekvivalentais. Poetinės kalbos dinaminiai ženklai sukuria ir motyvuoja ne tik strofos formą, bet taip pat atlieka ir antraeilį savo vaidmenį tapdami siužetinės grandies ekvivalentu.

Taigi, teksto dinamika auga ardant metrinį automatizmą, suvokiant konstrukcinį principą ir jį motyvuotai deformuojant. Tačiau forma išlieka stabili eilėraščio nuostata įvairiems ekvivalentams didinti siekiant dinaminio poetinės kalbos efekto.

Konstrukciniai eilėraščio principo poetiniai teksto ekvivalentai leidžia suvokti eilėraščio poetinės kalbos subtilybes. Poetinis teksto ekvivalentas yra tarsi viduramžių teatre, vietoj dekoracijos, pakabintas užrašas, pavyzdžiui *miškas*. Eilėraštyje panašūs dinaminiai ženklai suvokiami taip pat kaip poetinis tekstas.

Poetinis teksto ekvivalentas parodo, kad eilėraštis, nagrinėjant akustikai, negali būti iki galo paaiškintas, tačiau be garsinio, akustinio poezijos teksto suvokimas taip pat neįmanomas. Pirmiausiai, tai būtų **ritmas**. F. Zaranas teigia, kad ritmui būdinga:

- metras, tai yra matematiškai tikslus garsų ir garsinių grupių judėjimas;
- dinamika – tai yra akcentavimo gradacijos sąvoka;
- tempas;

¹ ТЫНЯНОВ, Ю. *Литературный факт*. Москва, 1993, стр. 29.

- agogika – nedideli pailginimai arba trumpinimai, kurie negriauna kanonizuotos strofos;
- garsinė artikuliacija (*legato, staccato*);
- mirtina pauzė, tai yra iracionalus tuščias laikas, skirtas skirsniams tarp skyrių;
- melodija su reikšminiais intervalais ir pabaigom (išvadom);
- tekstas, kai akcentuoti ir neakcentuoti skiemenys sudaro vidines ritmines grupes.¹

Tai labai platus ritmo apibrėžimas ir vienu atveju jis sutampa su metriniu ritmu, kitu – jis yra tiesiog ritminis ženklas, būtinas eilėdarinis faktorius eilėraščio dinamiškai organizuoti (metro gali ir nebūti). Metrinio ritmo esmė ne konkretus buvimas, o pats principinis jo egzistavimas. Metrinio ritmo principas – dinamiškai sugrupuoti žodžius akcentuojant koki nors pasirinktą ritmą (pyrrhichius, spondeus, jambus, choreus, dactylus, anapestus ir t.t.), kaip teksto organizavimą. Ir netgi kai metrinio ritmo nesilaikoma, jis vis tiek egzistuoja kaip metrinis impulsas išlaikantis eilėraščio formą. Tačiau metrinis persigrupavimas, kai metrinę sistemą pakeičia tik dinaminis metro impulsas, suformuoja laisvą eilėraščio formą arba *vers libre, vers irregulier*, kuriame dinaminis metro principas, tai yra susikurtas metras yra metro ekvivalentas.

Ypatingą vaidmenį *vers libre* atlieka teksto grafika, drauge su ritmo impulsu suteikianti eilėraščiui metrinę dinamiką.

Nagrinėjant tradicinį rimuotą eilėraščių, išskiriamas smulkus eilėdaros vienetas (pėda) iš kurių sudaryta eilėraščio eilutė, o *vers libre* pagrindiniu vienetu tampa pati eilutė. Taigi *vers libre* rašomas ne bet kaip, tai nėra visiška rašymo laisvė ir jokių normų nebuvimas, *vers libre* taip pat turi savo ritmą ir metrinės formos pakaitalą.

Žirmunskis pabrėžia, jog *vers libre* svarbiausia sintaksinės sandaros sutvarkymas, sustygavimas.² Tačiau J.N. Tynianovas prieštarauja šiai minčiai, atkreipdamas dėmesį, kad sintaksė negali būti svarbesnė nei metras, nes būtent metras išpildo eilėraščio dinaminį principą.³

Tuo tarpu Vundtas teigia, kad senojoje žydų poezijoje pagrindinis dėmesys sutelkiamas sintaksei, o *parallelismus membrorum* neatstoja ritmo, bet gali jį sustiprinti, vadinasi ir nurodyti jo buvimą.⁴

Nesunku pastebėti, kad metrinio rimavimo tikslumas įneša kažkiek automatizmo ir monotonijos, o metrinio ekvivalento atsiradimas eilėraščiui suteikia dinamikos.

¹ SARAN, F. *Deutsche Verslehre*. Munchen, 1992, p. 89.

² ЖИРМУНСКИЙ, В. *Теория стиха*. Ленинград, 1975, стр. 125.

³ ТЫНЯНОВ, Ю. *Литературный факт*. Москва, 1993, р. 39.

⁴ ВУНДТ, В. *Основы психологии*. Галин, 1990, стр. 31.

Taigi poetinė kalba atpažįstama ne tik dėl metrinio rimavimo (maksimalios eilėraščiui sąlygos), o ir dėl tam tikros (gali būti visai naujos) ritminės sistemos (minimalios sąlygos), kuri taip pat sukuria *sui generis* ir dinamikos šaltinį.

Kai ilgainiui poetinėje kalboje tradicinis metrinis rimavimas pernelyg automatizavosi, poetinė kalba prarado dinamiką, tuomet ir įsivyravo ekvivalento (ritminio, metrinio, teksto) epocha. Kita vertus, pavyzdžiui teksto ekvivalentas įtikina, kad žodis poetiniame tekste nėra vieningas, nedalomas vienetas, tai nėra *plytos, iš kurių statomas poetinio teksto pastatas*, nes be jo yra ir dar mažesnis ekvivalentas.

Šiuolaikinėje poetinės kalbos situacijoje *vers libres* atradęs ir įteisinęs ne vieną naują, įgyjęs naujus dinامينius elementus. Nors tai ir yra *laisvasis eiliavimas, vers libres* nuolat kokybiškai gludina savo formą, nuolat ieško poetinės kalbos laisvės ir naujumo išraiškos, kartais net ištrindamas ribą tarp poezijos ir prozos. Tai mūsų epochai charakteringas eilėraščio prozėjimas, *vers libre* dominavimas, kita vertus poezijos ir prozos ribų išsitrynimas užduoda naujus istorijos ir teorijos klausimus.

Kai išsisemia tradicinės poetinės kalbos galimybės, dinamiką sustiprina naujovės, eksperimentiniai bandymai. Tačiau ar tikrai išsisėmė metrinio rimavimo galimybės nūdienos pasaulėvaizdžiui atskleisti? Ar dinamikos siekimas laisvojo eiliavimo priemonėm garantuoja dinamiką? Kokias naujoves žymi ribos tarp poezijos ir prozos išsitrynimas? O gal naujoviška būtų grįžti prie tradicinio metrinio rimavimo? Į šiuos ir kitus klausimus dar pasistengsime atsakyti.

Meninė proza nėra žodžiai vien prasmei išreikšti, jai taip pat būdingas ritminis skambesys. J.N. Tynianovas teigia, kad prozos *garsinės organizacijos* problema domino ir užima ne mažiau svarbią vietą (nors ir visai kitą) nei poezijos garsinis įprasminimas.¹ Kiekviena prozos rašymo revoliucija kildavo būtent dėl garsinės jos problemos sprendimo. Poezijos prie prozos priartėjimo laikotarpiu, greičiausiai poezija (ypač *vers libre* forma) perėmė iš prozos vienas ar kitas garsinio įspūdžio priemones. Yra ne vienas atvejis kai proza yra muzikalesnė ir net ritmiškesnė nei *vers libre*. Ir kaip ten bebūtų, šis iš pirmo žvilgsnio regresinis modelis (poezijos priartėjimas prie prozos) poetinę kalbą savo laiku išvadavo iš monotonijos ir skatino jos progresą. Taigi priešpriešos tarp poezijos ir prozos nėra. *Vers libre* mėginama prilyginti prozai paprastai tik poleminiuose straipsniuose, nes eilėraščio esmė atsiskleidžia ne kokia nors atpažįstama sistema, o eilėraščio ženklo sąlyga. Ir kaip ten fonetiškai bebūtų išreikšta proza, ji niekada netaps eilėraščiu, kita vertus – kaip arti bepriartėtų poetinė kalba prie prozos, eilėraštis niekada netaps proza. Tarkim *vers libre* užrašius proza, išnyktų grafika,

¹ ТЫНЯНОВ, Ю. *Литературный факт*. Москва, 1993, стр. 42.

tam tikra kompozicija, perduodamos minties kondensacija (glaustumas) ir, aišku, teksto dinamika, gimstanti nuo pirmosios eilėraščio eilutės, t.y. pirmoji eilutė tarsi diktuoja kitą, privalo būti motyvuota ir *stipri*.

Metrinio rimavimo eilėraštyje dinaminis įspūdis pasiekiamas, kai metrinis žodis tampa objektu, o *vers libre* pasiekiamas žodžių grupėmis (nors kai kada ir atskiras žodis gali nurodyti grupę). Tačiau *grynajai lyrikai* būdingas paradigminis principas paprastai traktuojamas kaip literatūros rūšies požymis. Jau pati eiliuota kalba numato privalomą sugrįžimą, vienalaikį teksto suvokimą. Nauja eilutė kartoją ankstesniosios metrinis bruožus ir nurodo savotišką matavimo vienetą, etaloną. Kiekvienas poetinio teksto elementas yra suvokiamas ir kaip autonomiškas sekos fragmentas, ir kaip nuo visumos priklausanti dalis. Žemesniojo lygio segmentai sutelkiami aukštesniesiems, ir visi drauge – teksto visumai. Skirtumas tarp kalbinio ir poetinio ženklo gali būti apibūdintas kaip vyraujančio kalbėjimo aktuose atsirandanti priešprieša tarp santykinio linijškumo ir santykinio stereometriškumo, kai pastarasis būdingas poezijos menui. Poetinis vaizdas kuriamas įjungiant linijinius prozos ženklus į partitūrinius poezijos ženklus.¹

Tačiau greta išskaidomos eilėraščio schemas, visada dar turi būti ir poezija – keistas ir neapčiuopiamas elementas, kuris suteikia nenatūraliai eiliuotų frazių sanklodai tikrumo ir estetinės sugestijos. *Ir filosofinę išmintį, ir tikrąją emociją, ir modernizuotą formą dar turi peršviesti nematomasis spindulys, idant įvyktų meninės transformacijos aktas (...) nes be to, eilėrašties tėra plikas žodžių sąvartynas.*

Skaitydami eilėraščių, mes įkyriai laukiame, kad poetas parodytų kažką, ko ligi tol nepastebėjome ir nejautėmė, kad atgaivintų ir praplėstų mūsų suvokimą, kad tarp plikų ir neapdailintų žodžių slėptųsi kažkoks nematomas niekas, kažkoks nepagaunamas vos vos, praplečiantis žodžius iki neaprepiamo ir jaudinančio daugiaprasmiškumo, nes poetiškumas – ne kūrinio dekoracija, o gilioji ir paslaptingoji jo galia, paverčianti tikrovės medžiagą švytinčiais, jaudinančiais, taurinančiais žmogų meninės sugestijos kvantais.² Poetiškumo nepamatuosime absoliutaus grožio kriterijais ir nekintančia žmogaus prigimtimi. Poetiškumas tai visuma faktorių, kurie tos kultūros veikimo sferoje laikomi esminiais poezijos požymiais; jų buvimas (arba nebuvimas) sudaro įvairiausių klasifikacijų ir vertinimų pagrindą.³

¹ ТОМАШЕВСКИЙ, Б. В. *Стилистика и стихосложение*. Ленинград, Учпедгиз, 1959, стр. 127-134.

² KUBILIUS, V. *XX amžiaus literatūra*. Vilnius, 1990, p.133.

³ GLOVINSKI, M. *Style adbioru*. Krakow, 1977, p. 190.

LIETUVIŲ LYRIKOS TRADICIJA

Yra nemažai literatūrologinių studijų, tyrinėjusių lietuvių eilėraščio poetiką. Literatūrologai yra pasiūlę keletą tipologinių poezijos klasifikacijų. V. Daujotytė skiria visuomeninį, meditatyvinį, gamtos ir ekspresyvųjį tipą, aptaria lyrinio ir epinio eilėraščio skirtumus¹, B.Eichenbaumas išskyrė tris eilėraščio tipus – deklamacinį, šnekamąjį ir dainiškąjį², K.Nastopka yra pasiūlęs klasifikaciją, kuri, jo nuomone, apima visą aktualią lietuvių poezijos patirtį.³ Jis išskiria dainiškąjį, polifoninį, meditacinį, oratorinį ir pasakojamąjį eilėraščio tipą. Tačiau literatūroje bet kokia klasifikacija yra sąlygiška, o šiuo darbu siekiama ne tiek klasifikuoti, kiek apžvelgti poetinės kalbos naujoves. Kaip buvo minėta, neišvengiamai tenka atsigręžti į romantinę tradiciją, nes būtent ji įtvirtina poetinės kalbos modelį, nuo kurio atsispiria visa modernioji poezija.

Kalbą vertindamas kaip tarpininką ir instrumentą, romantinis poetas susiduria su svarbiausiu rūpesčiu – siekiu tokios poetinės kalbos, kuri tobulai atitiktų rašančiojo dvasinę būseną. Kaip tik dėl šio rūpesčio romantinės poezijos stilius, kalbos retorinės figūros tampa svarbiausia teksto dimensija. Joje susitelkia įtampa tarp nuoširdumo, spontaniškumo ir neišvengiamos būtinybės komponuoti tekstą. Stilius čia tampa scena, kur vaidinama percepcijos ir ekspresijos drama.⁴ Sau tapati, sąmonės tarpiškumo nepaliesta gamtos būtis tarsi atspindi romantinės poezijos idealą – betarpiškumo idealą.⁵ Tačiau svarbiausioje romantizmo įtampoje – įtampoje tarp instrumentinio žodžio suvokimo ir betarpiškos išraiškos idealo – apčiuopiama universali poetinės kalbos pagunda sutilpti į vieną akimirką, panaikinti atstumą tarp sąmonės ir kalbos. Romantizmas įtvirtina lyrinį aš – kaip ašį, apie kuri sukasi visas eilėraščio kosmosas.⁶ Poezijos kūrinys suvokiamas kaip nuoširdžių poeto jausmų išlydis, tad aš, poeto tekstinė projekcija, čia tampa esminiu dalyku. Poetas yra ne tik eilėraščio kūrėjas – jo vidujybė yra kriterijus, pagal kurį eilėraštis vertinamas.⁷ Kalba laikoma priemone poeto vidujybei išreikšti, paversti kažkuo išorišku, t.y. kalba suvokiama kaip instrumentas vidujybei suišorinti.

Jausmo spontaniškumas ir intensyvumas, o ne kalbos specifiškumas tampa kriterijumi, pagal kurį poezija skiriama nuo prozos, o romantinė lyrika – nuo ankstesnės poetinės tradicijos. Pasakojimo

¹ DAUJOTYTĖ, V. Poezijos tipas ir žanras. *Pergalė*, 1977, Nr.8, p. 32.

² ЕИХЕНБАУМ, В. *О поэзии*. Ленинград, 1969, p. 331.

³ NASTOPKA, K. *Lietuvių eilėraščio poetika*. Vilnius, 1985, p. 23.

⁴ KORG, J. *Language in Modern Literature: Innovation and experiment*. New York: The Harvester Press. Sussex Barnes and Noble, 1979, p.166.

⁵ PAUL DE MANN, *The Rhetoric of Romanticism*. New York: Columbia University Press, 1984, p. 256.

⁶ ABRAMS M.H. *The Mirror and the Lamp*. New York: Norton, 1950, p. 272.

⁷ Ten pat, p. 228.

elementas romantinėje lyrikoje neretai laikomas trūkumu, kliūtimi siekiant autentiškos, betarpiškos jausmo išraiškos.¹

*Jau niekas tavęs taip giliai nemylės,
Kaip tavo nuliūdęs poeta!
Ar kas ir kančių tiek pakelti galės
Tiktai dėl tavęs, numylėta?*

*Kiek ašarų jam išriedėjo griaudžių,
Kieksyk kaip žvaigždė sidabrinė
Per kiauras naktis nesumerkė akių,
Kai uždegei jauną krūtinę!*²

Maironis, pasak Vandos Zaborskaitės, pirmasis iš lietuvių poetų įveikė epinio vaizdavimo principus ir į dėmesio centrą iškėlė ne objektyvų pasaulio vaizdą, smulkmenišką jo aprašymą, bet poeto išgyvenimą.³ Iki Maironio „Pavasario balsų“, turėjusių lemiamą įtaką XX a. lietuvių lyrikai, mūsų kultūros amžinybės idėja nebuvo tokia aktuali, kad būtų atvirai deklaruojama (plg. Maironio ir Antano Vienažindžio, Prano Vaičiaičio, Vinco Kudirkos poeziją). Tad galima tvirtinti, kad kitos konceptualiai formuluotos laiko, ilgaamžiškumo ar atminties sampratos, galinčios esmingai išskirti XX amžiaus pradžios kultūros vaizdą, iki Maironio nebuvo (Kristijono Donelaičio „Metai“ – XVIII a. epochos kūrinys, kuriame atsispindi Švietimo amžiaus ir klasicizmo žmogaus pasaulėjautą).⁴

Maironio lyrikoje iškeltas tėvynės vaizdinys, pasikartojantis lietuvių poezijos tekstuose faktiškai iki pat XX amžiaus pabaigos gali būti vertinamas kaip kolektyvinio, bendruomeninio mąstymo kodas, Vinco Mykolaičio - Putino, Salomėjos Nėries ir Aisčio kūryboje jis įgyja vis individualesnių bruožų, kol Radausko lyrikos tekstuose radikaliai paneigiamas. Tokio pobūdžio paneigimas savo ruožtu baigia pirmąjį tėvynės vaizdinio raidos etapą lietuvių lyrikoje, Mačernio „Vizijose“ akivaizdžiai pradeda antrąjį (Mačernis – Bradūnas – Nagys – Niliūnas – Mackus; arba Mačernis – Marcinkevičius – Degutyte – Martinaitis – Geda); trečiąjį tėvynės vaizdinio etapą galėtume perskaityti Patacko ir Jonyno užmegztame dialoge su Radausko, Mackaus poezijos mokykla. Tačiau, kaip buvo minėta, nenagrinėsime istorinio lietuvių lyrikos proceso, nes tema išsiplėstų, galbūt dingtų užsibrėžto tikslo kontūrai – pažvelgti į *jaunujų* autorių poetinę kūrybą. Todėl trumpai stabtelsime ties literatūrologės Audingos Peluritytės formuluojamu lietuvių lyrikos tradicijos pamatu, kuris brėžiamas

¹ ABRAMS, M.H. *The Mirror and the Lamp*. New York: Norton, 1950, p. 224.

² MAIRONIS, *Raštai*. T.4, Vilnius, 1987, p. 243.

³ ZABORSKAITĖ, V. *Maironis*. Vilnius, 1987, p. 69.

⁴ PELURITYTĖ, A. *Lietuvių lyrikos tradicija*. Vilnius, 2003, p. 26.

nuo Maironio iki Henriko Radausko tekstų.¹ Maironio poezijoje formos griežtai laikomasi, vyrauja automatizmas, netgi savotiška poetinė monotonija, nes dėmesys nukreiptas į jausmo perdavimo betarpiškumą, siekiama kerėti romantine retorika. V. Mykolaičio – Putino eilėraščiuose jau neretai įvedamas teksto ekvivalentas, kurio pavyzdys buvo pateiktas aptariant poetinio teksto formos teoriją. Tačiau Alfonsas Nyka Niliūnas yra pastebėjęs, kad pirmuosiuose rinkiniuose Putinas kartoja Maironio formas ir idėjas.² Tačiau visos Putino lyrikos kontekste šis vientisas ir pasikartojantis *maironiškumas* yra itin reikšmingas : struktūrinė pasaulėvaizdžio visuma išsiskleidžia suvoktų ir įsisaugintų pasaulio ir istorijos pradmenų refleksijoje.³ Simbolizmo ideologija ir vėlesnis neoklasicistinis Putino lyrinės formos išskaidrėjimas šiai refleksijai tiesiog suteikia universalią vakarietiškos minties problematiką. Jeigu, kaip teigia Sezemanas,⁴ pati refleksija būtinai sietina su kentėjimu, o per jį – su mąstymu ir užima svarbiausią vietą šių laikų žmogaus kūryboje ir kultūroje, tai Putino refleksija tampa Maironio lyrikoje įvardytos amžinybės kilmės ir paslapties refleksija, tolesnei lyrikos raidai suteikianti patikimų lyrinės patirties argumentų.

Salomėjos Nėries kūryba yra lyrikos kalbos, jos stiliaus žingsnis į priekį poetikos modernizavimo kryptimi. Simboliškumą keičia meditacinė sakinio struktūra, tampa svarbi pauzės ir reikšmių niuansavimo sistema. Putino įsteigtas idealus kūrybos pasaulis – simbolinės prigimties, tad Rolando Barthes`o mintis, teigianti, kad nūdienė poezija – regresyvi semiologinė sistema, Putino sukurtą simbolinį kūrybos pasaulį leidžia suvokti kaip modernios lietuvių kultūros istorijos pradžia: poezijoje ši istorija, anot R.Barthes`o, iš mitinių faktų sistemos regresuoja į ikisemiologinę esmių sistemą, begaliniame kūrybos procese virsdama literatūros tekstą formuojančiu ženklu.⁵

Literatūrologas Vytautas Kavolis yra atkreipęs dėmesį į tai, kad kitaip nei Maironis, savo gyvenimą griežtai skyręs nuo kūrybos, Salomėja Nėris mėgino gyvenimą ir kūrybą susieti: *Nėris siekia sujungti tekstą su gyvenimu, nejusti tarp jų skirtumo.*⁶ V. Kavolis šios Salomėjos Nėries savybės nesiejo su specifišku moterišku mąstymu, o tik su romantiška nuostata *neskirti teksto nuo elgesio*⁷, lyginant Salomėjos Nėries ir Aisčio arba Salomėjos Nėries ir Antano Miškinio lyriką, išryškėja, jog ir Aisčio, ir Miškinio tekstuose griežtai skiriama *išorė ir vidus* (Bachelardas), gyvenimas ir tekstas, nors romantinės intencijos būdingos visiems trimis kūrėjams.⁸

¹ PELURITYTĖ, A. *Lietuvių lyrikos tradicija*. Vilnius, 2003, p. 26.

² NYKA-NILIŪNAS, A. *Temos ir variacijos: Literatūra. Kritika. Polemika*. Vilnius, 1996, p. 46-48.

³ DAUJOTYTĖ, V. *Lietuvių filosofinė lyrika*. Vilnius, 1997, p.15.

⁴ SEZEMANAS, V. *Raštai: Filosofijos istorija. Kultūra*. Vilnius, 1997, p. 451.

⁵ PELURITYTĖ, A. *Lietuvių lyrikos tradicija*. Vilnius, 2003, p. 26.

⁶ KAVOLIS V. *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*. Vilnius, 1992, p. 118.

⁷ Ten pat, p. 125.

⁸ KAVOLIS, V. *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*. Vilnius, 1992, p. 102.

Jau pirmajame Aisčio lyrikos rinkinyje dėmesį patraukia įspūdingi kultūros įvaizdžiai. Vėlesniuose rinkiniuose jie sudėtingėja ir virsta rafinuotomis metaforomis, kurie nurodo svarbią šioje lyrikoje interteksto struktūrą, t.y. teksto, kuriame kiti ankstesnės ir dabartinės kultūros tekstai dalyvauja jame skirtingais lygmenimis ir yra daugiau ar mažiau atpažįstami. Kiekvienas tekstas yra naujas audinys, išaustas iš senų citatų, kultūrinių kodų, formulių, ritminių struktūrų, socialinių idiomų – visa tai absorbuota ir sumaišyta tekste. Šiuo metu intertekstualumo problema yra tapusi viena ryškiausių literatūros temų, t.y. kaip poezija gali naujai prabilti literatūros masyve.

Šiuolaikinių lietuvių lyrikos tyrinėtojų beveik išvien pripažįstamas Aisčio lyrikos specifiškumas yra būtinai siejamas su šio poeto tekstuose atsiskleidžiančia gyvenimo ir kūrybos, kaip realybės ir nerealybės priešybe¹, t.y. drama, kuri Aisčio poetinėje sistemoje atsiskleidžia originalia stilistika. Bendriausias jo bruožas apibrėžtų antitezinė struktūra, tačiau bene tiksliausiai apibūdintų ironijos sąvoka, kuri tuo metu buvo naujovė lietuvių poetinėje kalboje. Ironija Aisčio kūryboje originaliai įformina autoriaus suvoktą pasaulio ir kūrybos arba realybės ir nerealybės priešpriešos paradoksalumą.

Henriko Radausko pasaulėvaizdis, suformuodamas maironiškojo pasaulėvaizdžio modelį, užbaigia ir pirmąjį lietuvių lyrikos raidos (tradicijos) etapą. Radauskas –*toliausiai nuėjęs mūsų „klasikinės“ poezijos formulavime, jos eksperimentuose ir formalinėse avantiūrose, kartu likdamas ištikimu „klasiškam“ poezijos idealui.*²

Salomėjos Nėries lyrikoje melodija įkūnija išgrynintas *jausenos* metaforas, Aisčio lyrikoje – žvilgsnio, Radausko rimai ir ritmai įformina pasaulėvaizdžio formą, t.y. pasaką, o melodija – turinį:

*Pasaulis juokiasi, paspendęs savo tinklą
Ant žemės vieškelių, takelių ir takų.
Klausau, ką Pasaka man gieda kaip lakštingala,
Pasauliu netikiu, o Pasaka tikiu.*³

Radausko pasaulėvaizdyje melodija savo metaforišku turiniu įkūnija Maironio, Putino, Aisčio, Salomėjos Nėries pasaulėvaizdžiuose iškeltą vandens paslaptį, kuri ir Maironio, ir Radausko pasaulėvaizdyje įkūnija moters-mūzos pavidalas.⁴ Beje, R. Šilbajoris yra pastebėjęs jog *Radausko poezijoje yra daug pavyzdžių, kuriuose reali tikrovė verčiama poetine, pasitelkus smurto, net*

¹ GREIMAS, A. J. *Iš arti ir iš toli: Literatūra, kultūra, grožis*. Vilnius, 1991, p.110; NASTOPKA, K. *Lietuvių eilėraščių poetika*. Vilnius, 1996, p. 67; SATKAUSKYTĖ, D. *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*. Vilnius, 1996; ŠILBAJORIS R. *Netekties ženklai*. Vilnius, 1992, p. 118.

² GREIMAS, A.J. *Iš arti ir iš toli: Literatūra, kultūra, grožis*. Vilnius, 1991, p. 120.

³ RADAUSKAS, H. *Eilėraščiai*. Vilnius, 1999, p. 32.

⁴ PELURITYTĖ, A. *Lietuvių lyrikos tradicija*. Vilnius, 2003, p. 146.

katastrofos vaizdinius. Patys jo eilėraščių objektai retai yra katastrofiški – smurtas dažniausiai glūdi metaforose bei kalbos figūrose, vartojamose visai paprastiems daiktams aprašyti¹, o tai jau aiškus posūkis modernizmo link.

Taigi laikydamasis klasikinės eiliavimo tradicijos H. Radauskas nutiesė modernizmo tiltus, tačiau šiomis dienomis tradicine eilėdara poezija beveik nerašoma, bet ar tikrai vien *vers libres* garantuoja naujovišką poetinę kalbą ir, svarbiausia, ar tikrai ji išvaduoja nuo monotonijos. Į šiuos klausimus dar paieškosime atsakymų, nagrinėdami jaunųjų kūrėjų poetinius tekstus.

¹ ŠILBAJORIS, R. *Menai kaip įvaizdžiai H. Radausko kūryboje/* Henrikas Radauskas Apie kūrybą ir save. Vilnius, 1994, p. 482.

JAUNŪJŲ POETINĖS KALBOS SAVIRAIDOS TRAJEKTORIJA

Kai suyra klasikinis rašymas ir, anot Barthes'o, visa literatūra virsta kalbos problema¹, o naujos išraiškos mėginimų ne tik pagausėja, bet jos perauga ir visai į kitą kokybę. Teksto polifoniškumas, ironija ar parodijinis paratekstas, metanaratyvumas – kelios iš tekstų strategijų, įtvirtinančių kalbinę, modernaus literatūros kūrinio būtį.

Tačiau šiomis dienomis poetų kūryboje *labiau išryškėjusi postmodernistinė kryptis, kurią dažniau išreiškia jaunesniosios kartos kūrėjų poetiniai ieškojimai. Poezija natūraliai neteko sovietmečiu padidinto, perdėto vaidmens, kuris buvo priskiriamas rašytojams. Naujausioji lyrika šiandien labiau gilina į globalines humanizmo, egzistencijos problemas, dažnai paradoksalia forma išreiškia atsiradusių visuomenėje dvasinę sumaištį. Autoironija, parodija, klasikinių ir naujų tekstų citatos, linksmas cinizmas yra savotiškas bėgimas nuo atsakymų skaitytojui ir sau, atsakymų, kuriuos iškelia itin sudėtingas laikmetis, bėgimas nuo atviro ir nuoširdaus santykio, nuo to kas gali apkaltinti grįžimu prie buvusio stiliaus. Mūsų laikais vis labiau įsigali „gerosios“ blygybės – seksas, narkotikai, malonumas ir asmenišką laisvę suteikiantys pinigai, nyksta riba tarp gėrio ir blogio².*

Taigi, XX amžiaus menas išardė aprioriškus poetiškumo ir grožio kanonus, ir šiandieninis eilėraštis yra atviras visiems gyvenimo faktams ir atvejams. Nubrėžti šiuolaikinės lietuvių poezijos ribas yra ganėtinai sunku, tačiau dar kebliau apibrėžti kas yra jaunųjų poetinės naujovės. Atsinaujina ir Justinas Marcinkevičius, ir Vytautas P. Bložė, ir Sigitas Geda ir Violeta Šoblinskaitė. Taigi ar apskritai galima konstatuoti poetines naujoves? Tačiau kalbėjimo taktikos ir strategijos kinta, įvairuoja formos ir tonas, maneros ir medžiagos. Siaurėja gramatika, leksika, sintaksė, - taigi ryškėja santykio su kalba problema. Jaučiamas didelis noras isitvirtinti žvilgsnį kreipiant į aplinką, į išorę. Lietuvių kalboje neišsitenkama, tradicijos neįdomios, akumuliuoti kūrybinę energiją nėra iš ko, nes pasaulyje egzistuoja vien simuliakrasi ir kaukės, o šio metoniminio pasaulio visuma lengvai sunarstoma ir išardoma. Dekonstrukcijoje ieškoma šventumo ir tikėjimo – vienas iš tokios modernios patirties paliudijimų yra tai, kad kūrybinė sąmonė jau nepajėgia gamtos terminais suvienyti kosmoso, ir tik kultūros ženklai kuria amžinumo vilties iliuziją.³

Jaunųjų eilėraštis *šiurkštesnės faktūros, proziško kolorito*, pripildytas šnekamosios kalbos intonacijų. Mezgasi naujos poetinio mąstymo linijos, reikalaujančios aštrių energijos smūgių, maksimalaus suspaudimo ir kontrastiškumo ekspresijos. Eilėraštis atsiranda prieštaringų jautimų sukury,

¹ BARTAS, R. *Teksto malonumas*. Vilnius, 1991, p. 23.

² AREŠKA V. Ar dar gyvybinga tradicinė lyrika. *Literatūra ir menas*, 2004, Nr.3008. p. 2.

³ SATKAUSKYTĖ, D. *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*, Vilnius, 1996, p. 103.

nerimo tonacijoje, skubant nežinia kur, todėl neretai tekstai tarsi nepabaigti. Jau galima teigti, kad įsitvirtino ne tik lietuvių literatūroje, bet ir apskritai lietuvių mene staigūs, be jokio aiškumo, vaizduotės šuoliai, suprimityvintos frazuotės, žargonizmai, naujos metaforos, nauji ženklai, simbolika, groteskinio piešinio stilistika. *Tačiau dažnai labiausiai išryškėja kūrybos technologijos dalykai, o ne estetinė kokybė pažymėti ženklai.*¹ Kita vertus, didesnioji dalis jaunųjų poetų kūrybos yra nuobodi, monotoniška, *drungna*. Galima spėti, kad *drungnumą* lemia vertybinis kyburiavimas tarp atsivėrusių galimybių rinktis ir baimės įsipareigoti savajam pasirinkimui, užsitęsios savosios tapatybės paieškos².

Paimdami konkrečias jaunųjų poezijos knygeles ir almanachus, mėginsime ne tiek lyginti poetų kūrybą, o aptardami jų poeziją, apčiuopti poetinės kalbos naujoves, nes iš jaunųjų visada laukiama naujumo, tačiau, kaip jau buvo minėta, ne formalaus. Naujumas turėtų eiti su reikšminga, originalia mintimi, su savo kartos dvasinės situacijos jutimu, būtiškai svarbia šiuolaikiniam žmogui problematika.

Šiuolaikinį poetinį mąstymą formuoja egzistencinių refleksijų, filosofinių tezių ir didmiesčio antitezių, praeities ir dabarties kontrastų, mitologizmų ir politinių aktualijų srautas, *dažnai prarandama skaidri, žanrinė forma, susiliejami su laikraštine esė, įsikibusią į kasdienybės aktualijas. Ir labai gudrūs tekstai lieka tik padrikais tekstais, neišauga iki vertingo turinio, jei nėra prasmingai struktūruoti.*³

5.1. POETINĖS PSICHOLOGINĖS INTENCIJOS POEZIJOS ALMANACHE

KAUNO JAUNIEJI⁴

2004 metais Rašytojų sąjungos Kauno skyriaus išleistas almanachas paneigė iki tol eskaluojamą mitą, jog Kaune jaunųjų poetų praktiškai nėra, dar daugiau – šiais laikais niekas rimtai poezija nesidomi, juo labiau nerašo. Na, o jeigu ir parašo, tai geresni autoriai yra iš Vilniaus. Šis mitas turi ir realų pagrindą taip galvoti. Praėjo ne vieneri metai, tačiau Kauno aukštosiose mokyklose nesuskambo nei vienas ryškesnio literato balsas. Suprantama, rašytoju gimstama, ne tampama, bet literatūrinių tradicijų išblėsimas yra gaudus šių dienų faktas. Kita vertus, dažnai kuriantis jaunasis, šiuo atveju – poetas, praktiškai nesirenka lituanistikos studijų, o siekia medicinos, vadybos, teatro ir kt. studijų. Žinoma, kiekvienas mokslas lavina, tačiau išaiškėjęs ir kitas faktas – be privalomų mokykloje autorių,

¹ AREŠKA, V. Ar dar gyvybinga tradicinė lyrika. *Literatūra ir menas*. 2004, Nr.3008, p.2.

² ŠIDLAUSKAS, M. Įdomumo dėlei. *Metai*. 2005, Nr.8-9, p.114.

³ AREŠKA, V. Ar dar gyvybinga tradicinė lyrika. *Literatūra ir menas*. 2004, Nr. 3008, p. 2.

⁴ *Kauno jaunieji: I knyga. Poezijos almanachas*. Kaunas, 2004.

moksleiviai, paskui ir studentai, beveik nieko neskaito. Šiomis dienomis madingi *euroromanai*, deja, literatūrinio skonio neformuoja, o platus literatūrinis kontekstas kūrėjui yra būtinas.

Šios mintys išsakytos neatsitiktinai. Skaitant almanacho eilėraščius labiausiai literatūrinę klausą erzina monotonija ir išgyvenimų paviršutiniškumas. Jau buvo minėta, kad ilgainiui tradicinis metrinis rimavimas tarsi pakludavo žinomom konvencijom prarasdamas poetiškumo dinaminę energiją. Jau V. Mykolaitis – Putinas siekė suaktyvinti poetinį kalbėjimą įvesdamas Valerijaus Tynianovo apibūdintą *poetinio teksto ekvivalentą*. Ir vėliau, jau aptarti poetai siekė išvengti monotonijos įvairiai praplėsdami poetinį kalbėjimą. V. Tynianovas yra pastebėjęs ir paaiškinęs, kad šnekamosios kalbos intonacijos, laisvasis eiliavimas, t. y. *vers libres* suteikia naujų poetinės kalbos galimybių, o svarbiausia – išvaduoja nuo monotonijos. Tačiau šiomis dienomis jaunasis poetas dažniausiai nemoka tradicinio, lyg ir monotoniško, rimuoto kalbėjimo (almanache nėra nei vieno tradicine eilėdara parašyto eilėraščio). Iš kampuoto teksto žodžių kylanti įtampa sukuria vidinį ritmą, kuris atrandamas sutelkus dėmesį į žodžių ar eilučių intonacinį kirtį. Posmai liejasi laisvai, vyrauja visiška eklektika: groteskiniai vaizdai, absurdo situacijos, vyksmo teatrališkumas, esaties butaforija, gyvenimo kaip sapno suvokimas, tačiau atsitinka liūdnas dalykas – nei vienas autorius neturi veido, t.y. visiškai neatpažįstamas nei forma, nei leksika, nei išgyvenimais. Almanache publikuojama 25 autorių eilėraščiai, kurie atrodo tarsi būtų parašyti vieno žmogaus. Visi jie panašūs į koliažinį paveikslą: viskas sujaukta ir išmaišyta; vietoj aiškaus reginio ir vientisos istorijos daugybė besikryžiuojančių konstrukcijų linijų. Dingsta tikrovė. *Dabar pasitelkus modelius generuojama tikrovė, neturinti nei kilmės, nei realybės: tai hipertikrovė.*¹ Natūralu, kad hipertikrovėje gimsta virtualūs tekstai – hipertekstai, kuriuose jau aiškiai produkuojamas kūrybos procesas beorėje hipererdvėje. Hipertikrovėje nebėra nieko tikroviško, nes jos jau nebegobia jokia vaizduotės sfera. Tačiau, kai tikrovė nebėra tai kas buvo, o vien gigantiškas simuliakras, nostalgija įgyja tikrąją prasmę (koks rimuotos eilutės ilgesys!). Gausėja kilmės mitų ir realybės ženklų perteklius. Gausėja tiesos, antrinio objektyvumo ir autentiškumo. Gausėja prozinio kalbėjimo poezijoje, nuogos fiziologijos, kasdienybės rakandų. Siekiama reprezentuoti ženklo ir tikrovės lygiavertiškumą. Ši utopija šiandieniam autoriui svarbi kaip kadaise Don Kichotui surasti savąjį Dulsinėją.

Šiandien mes *visi esame bandomieji triušiai*, - teigia Baudrillardas, - <...> ir *būtume be galo naivūs ieškodami etnologijos tarp laukinių arba kur nors trečiajame pasaulyje – ji yra čia, visur – metropolijose, tarp baltųjų, visiškai inventorizuotame ir ištirtame, o paskui „dirbtinai prikeltame*

¹ BAUDRILLARD, J. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius, 2002, p. 18.

tikrovės pavidalu“ pasaulyje, kuriame klesti simuliacija, tiesa virsta haliucinacija, šantažuojama tikrovė, nužudoma ir isteriškai (istoriškai) vėl tyrinėjama kiekviena simbolinė forma .¹

Taigi mūsų akyse jau įvyko ir tebevyksta radikalūs pokyčiai ne tik socialinės minties ir apskritai idėjų sferoje, bet net ir kalbos sluoksnyje, juk akivaizdu, kad pakito ir kultūrinis žodynas.

Galima teigti, kad niekas nėra sukėlęs tokių kontroversijų ir intelektualinių bei politinių įtampų šiuolaikinėje Vakarų humanistikoje kaip naujieji postmodernizmo kultai ir mados. Postmodernizmo atributai, tokie kaip poliarizacijų, dichotomijų, hierarchijų ir griežtų perskyrų išsižadėjimas, (auto)ironija, pasidavimas kalbos žaismui, radikalus subjektyvumas ir panašiai, byloja apie didelius pokyčius, įvykusius teorinės minties ir meninės kultūros sferose.

Bet postmodernizmas yra ir vėlyvojo modernizmo krizės fenomenas, todėl būtų neapdairu perdėti jo savarankiškumo ir išliekamosios vertės galimybių. Geriausiai tą įrodo jo dvilypumas. Viena vertus, postmodernizmą galima traktuoti kaip pastangą tiesti tiltus tarp to, ką atskyrė modernumas – modernizmo ir antimodernizmo, individo ir bendruomenės, tradicijos ir racionalumo, mokslo ir religijos, technologinio efektyvumo ir estetiškos bei mistinės patirties. Kita vertus, postmodernizmas leidžiasi redukuojamas į tai, ką Ernestas Gellneris² apibūdino kaip viso labo tik subjektyvumo isteriją. Kad ir kaip būtų, bet postmodernizmas, neturėdamas, jokios apibrėžtos epistemologinės, etinės ir estetiškos programos, visada rizikuoja nuklysti į neišgyventos, nepatirtos tikrovės simuliacijas ir iš anksto paruoštų schemų vartojimą.

Ir nors per pastaruosius porą dešimtmečių suiro ištisa gyvenimo sankloda, subiro į dulkes kai kurie mūsų mąstymai ir įsitikinimai, viena lieka tikra: vartosi ir banguoja tik paviršius, pamatų apversti neįmanoma, juos galima sunaikinti, tačiau tada beprasmiškai bus visi kalbėjimai ir ypač poezija.³ Ir dabar dažnai tenka suabejoti jaunųjų poezijos prasme, kurioje neretai spekuliuojama poetinio teksto ekvivalentu:

PATYLĖKIM

.....
ar jauti –
kaip juda atgyja tyla
ir neša.....neša.....neša.....neša...
neša.Nešanešaneša

JUK NEBEMOKAM SKRIST

siena –

¹ BAUDRILLARD, J. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius, 2002, p. 48.

² GELLNERIS, E. *Postmodernizmas, protas ir religija*, V, 1993, p. 67.

³ AREŠKA, V. Ar dar gyvybinga tradicinė lyrika. *Literatūra ir menas*. 2004, Nr.3008, p. 2.

kur nelieka tikėjimo
NEUŽSIMIRŠT
NEUŽSIMIRŠT
NEUŽSIMIRŠT

.....
*neužsimiršt.....*¹

Poetinio teksto ekvivalentas, remiantis V.Tynianovu, tarsi slepia teksto dalį, t.y. poetas jį parašęs, užkoduoja jį nauju ženklu, tačiau poetinio teksto ekvivalentas jokiū būdu negali būti vien tuščios vietos grafinis užpildymas, pagaliau net ir toks atvejis įmanomas, tačiau būtina stipri motyvacija glūdinti ankstesnėse eilėraščio eilutėse. Deja jaunasis autorius eilėraščio grafika dažnai vien žaidžia, neišgaudamas jokios meninės žaismės, ką jau ten apie gilesnes pajautas. Pasiklydęs subjektyvioje frazuotėje, jaunasis kūrėjas regis susimaišo savo paties išgyvenimuose, kontekstą (jei toks iš viso yra) pasilikdamas sau. *Maitinamas* padrikų jausmų atplaišom, tekstas praranda svarbiausią – poetiškumo kriterijų, nes *poetiškumas – ne kūrinio dekoracija, o gilioji ir paslaptingoji jo galia, paverčianti tikrovės medžiagą švytinčiais, jaudinančiais, taurinančiais žmogų meninės sugestijos kvantais.*² Ir nors šiandieninis eilėraštis yra atviras gyvenimo buičiai, dienoraštiniam įspūdžių fiksavimui, vis dėlto meninės transformacijos užduotis liko. Deja dažnai ši užduotis neįvykdoma aprašinėjant kažkokias neįsisąmonintas jausenas ir būsenas. Susidaro įspūdis, jog jaunasis kūrėjas yra itin intelektualus, išradingas, bet tarsi dar be biografijos. Jis vaikščioja horizontaliu žodžių paviršiumi, regis, nė neketindamas brėžti, ar atrasti poezijos vertikale – jokių metaforikos antsluoksnių, jokių simbolikos labirintų. Žaidžiama vaizduotės išradingumu, bet dažnai be gyvasties ir tikresnio jausmo. Eilėraščių erdvė - kvadratas, nes tokia miesto, kambario, lango, monitoriaus geometrinė erdvė, kurią nuo gamtos skiria stiklas. Keista, bet almanache beveik nėra eilėraščių apie meilę, o pasitaikęs vienas kitas šaltas, ar bravūriškas:

mano pasakų mergaitė
garbanotais plaukais
žvitriomis mėlynomis
akutėmis ir nuolatos
nubrozdintom alkūnėm
visados besišypsanti
arba guodžiančiai tyli
(...)

¹ *Kauno jaunieji: I knyga. Poezijos almanachas.* Kaunas, 2004, p. 21.

² KUBILIUS, V. *Problemos ir situacijos*, Vilnius, 1990, p. 133.

*nėr pasakų mergaitės
garbanotais plaukais
o pakalaikėlės bangos
vėjų rašytus žodžius
piktdžiugiškai trynė
palikdamos skiemenis*

*mano pasakų mergaitė
teliko neryškus „ka“
ir išnykstantis „lė“¹*

Jaunieji poetai, regis, atsisako sielos kančių išraiškos, taip vadinamo rašymo krauju, kuris toks svarbus būna jaunystėje. Nesunku suprasti, kad jiems nepriimtinas ir romantinis kalbos pakylėjimas. Eilėraštis nesistengia atsiplėšti iš kasdienybės tinklo, nekrypsta didžių jausmų ir esmių link, nevirsta išgryninta grožio pajauta ar sielos atodūsiu. *Vers libres* atidaro vartus žemosios leksikos srautams, atpalaiduoja sintaksę nuo reguliaraus ritmo pulso, eilėraščių išspraudžia į tam tikro įvykio vėžes. Metrinis rimavimas, aprioriniai apibendrinimai, nudaiktinto neapibrėžtumo zonos šiuolaikiniam jaunam poetui dvelkia nuobodybe, monotonija, anemija. Tačiau aktyviai bėgant nuo *nuobodžios tradicijos*, atsitinka priešingas rezultatas. Visi almanacho tekstai parašyti tarsi vieno žmogaus. Netgi ne žmogaus, o kažkokios į žmogų panašios esybės, maitinamos kompiuterio, televizijos, interneto, informacijos. Eilėraščiai tikrai nėra prasti. Išradingi, informatyvūs, intelektualūs, bet beveidžiai, kažkokie negyvybingi. Be maišto ir jaunatviško maksimalizmo:

*Išridenus Ariadnės kamuolį,
vijos gale šypsena supasi.
Suaudi ją į vieškelį,
dulkėse sumini pėdas.
Iš pakelės akmenų
žvaigždes sudėlioji.
Ištiesus ranką
kelio kraštą užkabini,
prie sienos prikali.
Prisiminimų
akims godžioms
kraštus nudailini.²*

Almanacho pratarmėje Lietuvos rašytojų sąjungos Kauno skyriaus pirmininkas Petras Palilionis rašo: *Pasiūlgom tikro, gaivališko, jei norit, - binkiško pavasario. (...) Reikia tikro gaivalo,*

¹ *Kauno jaunieji: I knyga. Poezijos almanachas*. Kaunas, 2004, p. 42.

² Ten pat. p. 37.

*jaunatviško siautulio, viską apvalančių ir atnaujinančių literatūrinių skersvėjų šuoro... Ar tai įmanoma?*¹ Keisčiausia, kad atsakant į šį klausimą, reikėtų kalbėti apie politiką, rinkos ekonomiką, socialinius dalykus. Ir mažiausiai – apie dvasinių vertybių kaitą ir literatūrą... Paradoksas - literatūrinis faktas, kaip niekad, šiomis dienomis tapęs ideologiniu (reikia reaguoti į kasdienybę, aktualijas etc.). Taip pat keista, kad tie poetiniai elementai (aptarti darbo pradžioje), kurie tradicinį rimavimą gelbėjo nuo monotoniškos, šių dienų jaunųjų kūrėjų poeziją daro itin monotonišką.

Gerai paieškojus almanache vis dėlto galima rasti eilėraščių su romantizmo pėdsakais:

*Prie kūdros, ant aukšto tilto,
Nejučia vienai parimus,
Nendrės guodžiasi nuviltos,
Kurkuluos – varlių žaidimai*²

Tačiau gaila, kad romantizmas neturi naujos, jaunatviškesnės, gaivesnės svajingumo išraiškos, nes jaučiasi klasikų sekimas ir darosi nuobodu arba net neaišku:

*Virpa... tarsi balso stygos
Virpa akimirka...
Tarsi riba... Nuo... Iki...
Užkimęs balsas nutyla...
Laikas lyg sudegintos nuotraukos,
Bet išlieka vaizdai,
Virpa... Nuo... Iki...
Virpa...Sustoja... Virpa...*³

Norisi tik pridurti: ir tegul sau virpa, nes sentimentalumas dar nėra romantika, o taškai, simbolizuojantys minties tęstinumą ne poetinio teksto žaisliukai, o ženklai, privalantys turėti stiprią motyvaciją. Galima lengvai įsivaizduoti, kad prie lango parimusiai, jaunajai poetei reikšmingi menkiausi sielos krebždesiai. Dažnai iš pop repertuare girdimų frazių susirenkamas kuklus malonių žodžių rinkinėlis (tų elementarių jausmų juk nėra daug), kuris dėliojamas vienaip ir kitaip, be galo varijuojant tą patį motyvą, atvirai mėgaujantis sentimentalumu.

Įdomu tai, kad dažno jauno kūrėjo eilėraštyje apmąstomas Dievas. Matyt, Tikybos pamokose yra daugiau laisvumo nei literatūros, nes būtent ši tema jaunųjų poetų eilėraščiuose laisviausia, originaliausia ir maištingiausia:

*įmetu du litus pasiimu dvidešimt centų grąžos
kunigas kerta su maldaknyge per mano didelę galvą
vynioju kulnus kuo toliau taip jau pusvalandį
laktom aplink švenčiausio mergelės marijos skulptūrą*

¹ *Kauno jaunieji: I knyga. Poezijos almanachas*. Kaunas, 2004, p. 4.

² Ten pat. p. 54.

³ Ten pat. p. 63.

- pagausiu – užmušiu, pagausiu – gausiu užmušiu
- ai, tiek to, užmušk negi gaila tik mano šonkauliai jautrūs ¹

arba kitas pavyzdys:

*Balandi juodas,
palesinsiu mačėtėmis tave
per aprūkytą stiklą
nebijok nesusižeisi
cukralige aš serganti
mergelė Marija
su satino kurpaitėmis
teqilos prikvėpavusi,
kad užsimirščiau
įsikniaubus į ūsus
markasus sapnuočiau. ²*

Taigi, jaunujų poetinė kalba, išlaisvinusi žodžio judesį iš griežtos ritmo disciplinos, nepaprastai išplėtojusi savo stebėjimo horizontus atrodo praranda esmių nuojautą ir magišką garsų žaismę, verbalizuodama vien regimą ir apčiuopiamą pasaulį. Jauniesiems poetams norisi ne išjausti, o aprašyti tikrovę. Viskas būtų gerai, tačiau, kaip jau buvo minėta, meninės transformacijos užduotis toli gražu ne visada įgyvendinama. Negalima būtų vienareikšmiškai teigti, kad *jaunujų* kūryba rodo poetinį nuosmukį, tačiau pačių jauniausių autorių poetiniai mėginimai verčia diskutuoti ne apie poezijos skaitytojų krizę, bet atvirkščiai – apie poezijos kūrėjų krizę. Tai iliustruoja ir faktas, kurį Petras Palilionis mini almanacho įžangoje³, kad jaunujų poetų reikėjo ieškoti su žiburiu, arba beveik visų almanacho autorių pasisakymai trumpuose prisistatymuose, jog jie ketina būti medikais, vadybininkais, psichologais etc., o poeziją rašo tik šiaip sau, rimtai apie tai negalvodami. Ir nors eilėraštis yra išties efemeriška esybė, juo labiau neduodanti apčiuopiamos naudos, tačiau būtent pakitęs pačių kūrėjų požiūris į ją (paprastai teigiama, kad skaitytojų) nesubrandina ir aukštos prabos poetinių eilučių. Juk nereikia įrodinėti, kad poezija – meilės, ilgesio, būties esencija. Eilėraštis neretai gimsta lyg netyčia, tačiau subręsta ne konformistinėje sieloje. O štai, skaitant jaunosius autorius, įkyriai peršasi mintis, kad ne vienas iš jų eilėraščių rašo, lyg mėgindamas dar neišbandytą kompiuterinę programą ir sudėlioję reikiamą grafiką, tuščiai paplepėję, nustemba, kaip lengvą parašyti eilėraščių, kuris... nejaudina arba, kaip pasakytų poetas Donaldas Kajokas, *yra be vibracijos*. Vadinasi negyvas. Vadinasi tinkantis tik *stalčiui*.

¹ *Kauno jaunieji. I knyga. Poezijos almanchas*. Kaunas, 2004, p. 72.

² Ten pat. p. 50.

³ Ten pat. p. 6.

Tačiau galima viltis, jog, praėjus kažkiek laiko, ir natūraliai atgavusios prioritetą dvasinės vertybės, pagilins eilėraščio poetinę trajektoriją.

5.2 Virtualumo įtaka antologijoje *Rašyk!*

Į šią antologiją sudėti geriausi 2001 – 2004 metų eilėraščiai, parašyti literatūrinėje interneto svetainėje www.rašyk.lt.

Tomas Staniulis pratarinėje rašo: *Be jokios abejonės, internetas ilgainiui tampa vis stipresniu informacijos kanalu, bendravimo priemone ar netgi kūrybiniu juodraščiu.*¹ Niekas to nepaneigs, o svarbiausia, kad rašantieji (nekyla ranka visų ten publikuojančių savo kūrybą, vadinti literatais) toje svetainėje turi tikrai nemaža skaitytojų, kurie rašančiajam yra svarbūs, tačiau čia nepublikuoja savo kūrybos pripažinti poetai, reiklus skaitytojas taip pat čia retai lankosi. Ne vienas žinomas poetas šią svetainę vadina grafomanų lindyne, nes nors esama ir gerų tekstų, tačiau jie prapuola prastos rašliavos pilkoje masėje. Taigi, atrodo, kad tai niša nesirealizavusiems, itin bailiems (gali būti, kad tiesiog nesubrendusiems literatūrai) žmonėms. Gal ir blogai, kad bet kokį savo tekstą dabar galima vadinti, tarkim, eilėraščiu, o lengvas ir neįpareigojantis jo publikavimas nebrandina pasišventimo literatūrai. Kaip ten bebūtų, ši svetainė taip pat šių dienų literatūrinis faktas.

Taigi internetas žengia į spausdintinę literatūrą, į knygynų ir bibliotekų lentynas, nes, vis dėlto, internetas tikriausiai niekada nepakeis spausdinto žodžio. Knygos pasaulis vis dar yra svarbus ir tiems, kurie anot T.Staniulio, *savo dieną pradeda, o kartais ir užmiega ties mirguliuojančiu monitoriumi.*²

Tačiau, kaip mini T.Staniulis ir antologijos *Rašyk!* recenzentas Lukas Miknevičius, šios knygos bėda, kad skaitant eilėraščius, niekaip nepalieka nuojauta, jog tai – tik juodraščiai, iš kurių laikui bėgant kažkas išsivystys arba ne. Ir nors tekstai atrinkti profesionalių poetų Aido Marčėno ir Alvydo Šlepiko, recenzentas prisipažįsta, kad *ypač nervina vienodumas, savito kalbėjimo neturėjimas, atrodo, jog dauguma tekstų <...> parašyti vieno autoriaus.*³

Taigi, naujos technologijos ugdo naują kartą, kuri ateityje kurs ir literatūrą. Jaunas žmogus perėjęs savo laikmečio žaizdrą atras ir nevienadienes epochos vertybes. Juoba, kad skaitant antologiją, galima atrasti ir įdomių tekstų:

¹ *Rašyk!* Internetinės literatūros antologija. Vilnius, 2005, p. 4.

² Ten pat. p. 5.

³ MIKNEVIČIUS, L. Literatūron žengte marš. *Literatūra ir menas*. 2005, Nr. 3056, p. 8.

*Koks vakaro balsas ir koks siluetas,
ir koks išsilydęs jo prietemos veidas –
kai rankos išėina pašokt menueto,
o lūpos atsineša drėgmę – paleido*

*šunis, ir padūkę liežuviai sueina
kryžiažodžiais – tingiai kryžiuojasi žodžiai,
kvėpavimai ritasi kūnais – į dainą,
o pirštų galai uostinėjasi godžiai.¹*

Pacituoto eilėraščio rimuota forma antologijoje – retenybė. Forma ir kelia bene didžiausių sunkumų daugeliui šios knygos autorių. Nueinama dažniausiai lengviausiu keliu, manant, jog jau pats grafinis teksto išdėstymas paverčia jį eilėraščiu. Kita vertus, tai jau tampa apskritai poezijos problema. Tai kas anksčiau suteikdavo eilėraščiui įvairovės (poetinis teksto ekvivalentas, šnekamosios kalbos intonacijos, grafika, *vers libres* etc.), šiandien dažnai vartojama be literatūrinės nuovokos ir visi tie *naujimai* neretai tiesiog vargina. Skaidria, tekančia kalba parašyti eilėraščiai yra savotiškas naujasis tabu, kurį svarstė 2005-taisias Knygų mugėje literatūrologai Karolis Baublys ir Neringa Mikalauskienė. Dreskiama, draskomasi, šokiruojama, tarsi televizijos išugdyta karta bandytų ištrūkti iš fantomų pasaulio, spekuliacijų gaubto trokšdama pirminio sąlyčio su apibendrinimų neiškraipyta ir poetizmu nenublizginta tikrove. Todėl stačia galva neriama į postmodernistinius eksperimentus:

*Laikraščiuose atrandu fobijų
išrikiuoju ir glostau
oooooooooooo
o o o oooooooooo
taip ranka slysta jų garbanų kaimene
NEAUK
NE AUK
LIK NEūžAUGA NEužAUGA²*

Cituojant šį tekstą dėmesys nukreipiamas į skaičius (kiek tų „o“ raidžių parašyta, nors tikriausiai jokio skirtumo, ar jos šešios, ar vienuolika). Taip pat nežavi dėmesys liguistos psichikos niuansams, savitiksiams eksperimentams.

Kaip jau aptartame almanache, ir šioje knygoje maža žaismės, šio tokio atsitraukimo nuo savo darbo, nuoseklaus minties, įspūdžio, emocijos reiškimo. Tiesa, knygoje publikuojama ir vyresnių autorių kūryba, nes savotiškai jie taip pat jauni literatūroje, tačiau dėmesys buvo nukreiptas į jaunuosius autorius, kurie, neretai paskendę pilkame buitinio kalbėjimo sraute, ima ir iškrinta iš

¹ *Rašyk!* Internetinės literatūros antologija. Vilnius, 2005, p. 108.

² Ten pat. p.63.

konteksto, pavyzdžiui, labai nerimtai, bet įtaigiai skelbiant dvi vertybes: knygų skaitymą ir linksmą, šviesų požiūrį į pasaulį:

*Susieikime giminės mes ant tiltelio –
Imkit visi po knygelę skaityti
Kol pagausim senelį*

*Jau bandėm n sykių senelį
Ant slieko ant kruopos ant lervos –
Nekimba*

*Tad teko močiutę ant kablį užrišti
Ir mesti per petį*

*Močiutė skraidyti nemoka gerai
Tad akmenį įdavėm jai palaikyti
Kad skristų bent dešimt metrų toliau ¹*

Iš šio paradoksalaus temų derinio – lyg absurdiško kalbėjimo – atsiranda poezija, kuri gali ir kai ką pasakyti. Nors rašomas vers libre, tačiau yra ritmika, poetinės pauzės, nekyla įspūdis, jog tai proza, suskaidyta į trumpas eilutes.

Poetinės kalbos sudaiktėjimas, poezijos subuitėjimas, plačiai atsivėrus valstybės sienom, atėjo iš užsienio, ypač iš Amerikos. Amerikiečių poezijoje sudaiktintam kalbėjimui pagrindus nutiesė pragmatizmo filosofija. Ji niekino metafizinių doktrinų ydingą intelektualizmą, reikalavo remtis grynuoju patyrimu, o ne loginėmis dedukcijomis. Kiekviena tiesa yra hipotetinė, ją gali patikrinti tik praktinis veiksmas. *Aš žinau, kad realūs objektai nepriklauso nuo manęs, kad nė vienas svarbus klausimas negali būti išspręstas iki galo, bet darau, ką galiu, susiklosčius tokioms sąlygoms.* <...> *Aš žinau, kad skiriamoji linija tarp sielos ir kūno labai neryški, kad žmogus yra tik smulkutis protoplazmos grūdelis irioje organiškios materijos sandaroje.*² Egzistencijos prasmė – ne spekuliatyvinė meditacija, o konkretus veikimas, jo sėkmė.

Ši filosofija įteisino realaus žmogaus buvimą, nuo jo elgsenos ir būsenų nuplėsdama idealistinius apvalkalus, tarkim meilė yra ne dvasinė ekstazė, o biologinis fenomenas, cheminių reakcijų serija.³ Pažinimo procese pragmatizmo filosofija akcentavo tiesioginį juslinį potyrį, nepripažindama apriorinio žinojimo formų ir amžinųjų vertybių, kurios tėra tik trumpalaikis atomų

¹ *Rašyk!* Internetinės literatūros antologija. Vilnius, 2005, p. 51.

² COMMAGER, H.S. *The American Mind, Thought and Character since the 1880*. New Hawen-London, 1968, p.104.

³ Ten pat. p. 107.

šokis tuštumoje.¹ Visa tai ugdė amerikiečių menininkų atvirumą regimam pasauliui, dinamišką kūrėjo savimonės kaitą keičiantis aplinkai ir nepaprastą raiškos plastiškumą, pagrįstą juslinių pagavų įvairove ir betarpiškumu. Pragmatizmas suformavo empirinio konkretumo prioritetą ir poezijoje. Poetui, kaip ir skulptoriui, svarbu reginti akis, o ne garsas (ritmas). Jam svarbu pamatyti daiktą tokį, koks yra, ir atrasti žodį, kuris kuo tiksliau reprezentuotų jo fizinį pavidalą² atsisakant poetinio egocentrizmo, stumiančio į solipsizmą, ir pririšant žodį prie objekto. Eilėraštis išsižada logocentrinės sandaros, grindžiamos tam tikros minties eiga ir baigiamuoju tiesos akcentu.

5.3 Daiktavardėjanti poezija Agnės Žagrakalytės pirmojoje knygoje *Išteku*³

Pasikeitusį poetinės kalbos kanoną literatūrologas Vytautas Kubilius yra įvardijęs daiktavardėjančia poezija. *Daiktai patys savaime rikiuojasi į sąryšingą grandinę, kuri turi mįslingą buvimo prasmę – neįvardintą ir nesusimbolintą, o glūdinčią regimuose materijos pavidaluose, kurie niekam nepriklauso.*⁴ Agnės Žagrakalytės kūrybai yra būdinga būtent daiktavardėjanti, ironiška, maksimaliai prie šnekamosios kalbos ir virtualios realybės priartėjusi poetinė kalba:

*Kaulėta juodbruvė mergytė
Su liepsnojančiu apšiurusiu
Kaspinu skystoje kaselėje
Kasnakt plėšoma kosulio
Gniaužia lignonės lovos virbus
Kad nesuplasnotų nuo apseilotos pagalvės
Paryčiais įsliūkina ašarojanti stora valytoja
Samsto ant rankų sūpuoja
Drebantį rudą kūnelį⁵*

Autorės kūryboje dažnai prasišviečia polinkis į empirinį konkretumą, žmogaus elgsenos biologiškumą etc. būdingą jau aptartai pragmatizmo filosofijai.

Prieš keletą metų, didžiausios suirutės metu, Lietuvoje jaunieji poetai buvo itin pamėgę visokias nešvankyles, mėgėdavosi obscenizmais, tuo neva įrodydami visam pasauliui savo drąsą. Dabar šokiravimo, atviro bjaurumo estetika jaunieji kūrėjai tarsi persirgo, bet poezijoje gan aktyviai reiškiasi destrukcija, agresija, net smurtas. Neveltui postmoderni kultūra dar vadinama traumos kultūra,

¹ COHEN, M.R. *American Thought*. New York, 1954, p. 391.

² *The Columbia History of American Poetry*. New York, 1993, p. 304.

³ ŽAGRAKALYTĖ, A. *Išteku*. Vilnius, 2003.

⁴ KUBILIUS, V. *Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje*. Vilnius, 2003, p. 98.

⁵ ŽAGRAKALYTĖ, A. *Išteku*. Vilnius, 2003, p. 26.

kur smurtas tampa savotišku gyvenimo iššūkiu, siekiančiu viską normalizuoti, pasitelkiant destrukciją bei pykčio pasijas:¹

*Vaikystėj supykus galima
Lįst po laiptais ir kalbint
Pabaisas kreida nutepliojant
Spausti kreidelę taip smarkiai
- Kumštelis baltai sužydėdavo²*

Pyktis šiame eilėraštyje – smarkus nepasitenkinimas, įaistrinta būseną, kuri signifikuoja kumštelin sugniaužtu delnu, kuris nuo spaudžiamos kreidelės net baltai pražydo. Tačiau tai tik vaikystės, nekaltumo spalva, nes vėliau, jau paauglystėje, pyktis įgauna didesnę aktyvumą, dinamiką, pakeičia ir spalvą:

*Paauglei galima lėkti
Dviračio padangom draskant
Romų asfalto stuburkaulį
Murzinos pykčio srovelės
Rangos ir sliuogia į paausius
Pakaušiu – į debesų papilves
Raivos praskysta kutenami
Takams susiplakus – į žolę
Drėbtis
Delnai sužaliuoja³*

Net prakaitas įvardijamas kaip pykčio srovelės, neigiama energija nukreipiama net į asfaltą, taigi nepasitenkinimo inspiruotas pyktis vienareikšmiškai virsta agresija.

Jau subrendus, nusivylimo, nepasitenkinimo būseną pereina į savidestrukciją, kai iš vieno skausmo mėginama išsilaisvinti patiriant kitą, stipresnę skausmą:

*<...> kada skauda labiausiai
Galima aštrint ir aštrint
Visą save – visais vyrais
Gomurį – griaužiančiais skysčiais
Kada visa išaštrėjus
Riešus peiliukais paglostai
Srūva raudonmedžio syvai
Liemeniu o gal kamienu⁴*

¹ GELLNERIS, E. *Postmodernizmas, protas ir religija*. Vilnius, 1993, p. 54.

² ŽAGRAKALYTĖ, A. *Išteku*. Vilnius, 2003, p. 39.

³ Ten pat. p. 46.

⁴ Ten pat. p. 70.

Eilutėse nėra mirties pranešimo, nepasitenkinimas, nusivylimas, agresija reiškiasi kaip dinaminė jėga, pasaulėvaizdžio naujovė, kuria šiomis dienomis monotoniškai skambančiam *vers libres* mėginama suteikti naujo dinaminio judėjimo, nes *vers libres* forma užrašomuose kasdienybės paveiksluose ryškiausiai atspindimas nuobodis .

Žagrakalytės eilėraščiuose taip pat neretai žongliuojama geismu žudyti. Tačiau pagunda sunaikinti kitą tėra tarsi komikse, kai herojus gali išsiskaidyti, būti vienu metu keliose vietose, o pervažiuotas automobilio gali pradėti žaidimą iš naujo. Vaizduotės žaismėje, kurią psichoanalitikai įvardija psichine išstumiamo troškimo iškrova, atsiskleidžia, metaforiškai tariant, dionisiška – barbariška – agresyvi – žmogaus prigimtis¹:

*Brūkstelsiu lūpom degtuką
Padegsiu orą užsiliepsnos
Skalbinių virvės
Saulėje džiūva jaunuoliai
Atsipalaiduoja
Išgelbėti dar kartelį
Keturi kūnai²*

Arba kitas pavyzdys:

*Kai mano nagai man trukdo
Atlankstau į save susigniauzusius
Nulupinėju
Dalinu gatvės vaikigaliams
<..>)*

*Kai mano rankos man trukdo
Nusiraunu vieną plaštaką
Nešuos prie upės
<..>)*

*Kai mano akys man trukdo
Išsilupu ir čiulpiu³*

Kūno destrukcijos technologijos kartoja laukinės chirurgijos - išpjovų, įbrėžimų, žiojėjančių kiaurymių ritualą, - pastebi J. Baudrillard, - šiam kūno raizginiui būdinga laukiniškumo, nesuvaldomo seksualumo imanencija, <...> nes sau ir kitiems simboliškai egzistuoja tik sužeistas kūnas, „seksualinis geismas“ tėra galimybė kūnams sumaišyti savo ženklus ir jais susikeisti.⁴ Seksualumas A. Žagrakalytės

¹ KĘPINSKI, A. *Schizofrenia*. Warszawa, 1972, p.134.

² ŽAGRAKALYTĖ, A. *Išteku*. Vilnius, 2003, p.51.

³ Ten pat. p. 44.

⁴ BAUDRILLARD, J. *Simuliakrai ir simuliacijos*. Vilnius, 2002, p.39.

eilėraščiuose, kaip būdinga daiktavardinei, metoniminei poezijai, atėjęs iš gatvės. Jis nesislepia metaforų kloduose, vaizdinių gelmėje ar romantinėje nedrausoje, atvirksčiai – eilėraščių lyrinė herojė yra seksualiai aktyvi ir tai pabrėžia:

*Norėjau to šventoriuje.
Sakau, šįkart šventoriuje!
Jis pasakė – šventvagystė-
<...>
Paėmiau jį už rankos,
Žengiau žingsnį į šoną
Ir tai padariau.
Ir tai padariau
Šventoriuje.¹*

Apskritai seksualumas dabartinėje gatvės pop kultūroje itin pabrėžiamas. Ilgai buvęs tabu, dabar, itin dažnai eksploatuojamas mene, tampa nuobodus ir perdėm atviras, pateikiamas be jokios paslapties ir gelmės, kaip gatvės mada – trumpučiai sijonėliai ir drąsus siūbavimas klubais. Taigi, kūno kultas, nuobodulio fiksavimas arba pyktis, agresija būdingas ne tik jaunujų poetinėje kalboje, bet apskritai šiuolaikinėje poezijoje, pavyzdžiui Sigitu Parulskio eilėraščių lyrinis subjektas nori suknežinti kiaušą, Dovilės Zelčiūtės – užtvatinti pagaliu, Benedikto Januševičiaus lyrinis subjektas prievartą patiria pats, A.Žagrakalytės – nori nugalaboti, įpjauti. Tačiau mirties ir gyvybės riba nėra vien biologinis faktorius, patiriama daug mirčių ir prisikėlimų, taigi aktyvias pozicijas užima komikso poetika. Gali būti, kad destruktivizmas iliustruoja ne susinaikinimo, bet permainos, metamorfozės (slaptos, ypatingos) metaforos troškimas? Arba šiuolaikinę visuomenę geriausiai reprezentuoja... vienatvė.

5.4. Proziško kolorito dominavimas Neringos Abrutytės kūryboje

N. Abrutytės poetinė kalba galima teigti nedisciplinuojama jokiais klasicizmo kanonais, regis nei nesistengia atsiplėšti nuo prozinio pasakojimo iliustratyvinės statikos, šakojasi į šalutinius epizodus, buitines aprašymus, lyrinius monologus:

*bandydama nuskusti kojos plauką tavo peiliuku įsibrėžiu
gyslą – ji teka į vandenį šaltą, ir visas šis susitikimas
buvo veikiau panašus į mistiką: ne, aš nesielgiu šitaip!
kambarys išdažytas raudonai – vonios-tualetu elektros jungiklis
tavo kambarį – sienos baltos, langai be užuolaidų,
tavo telefonas čirškia kaip žadintuvas, o tualetas – jis
pats veikiau nori šikti, o*

¹ ŽAGRAKALYTĖ, A. *Išteku*. Vilnius, 2003, p. 68.

*tu už mane stipresnis, be to, čia savo noru, esu
kupina smalsumo, senos meilės, poezijos ir kitų
dalykų¹*

Savo eilėraščiuose poetė demonstratyviai atsisako bet kokio estetizmo ar romantinio polėkio. Ji yra čia ir dabar, savo buityje ar kelionėje, kalba natūraliai, taip, lyg kalbėtų su draugais, *sava chebra*, tačiau pabrėžtinai antiestetinėje erdvėje yra ir *slaptos darelės*, kurias ji savo eilėraščiuose praveria tarsi įrodydama, kad pegasas ne tik skraido padebesiais, bet ir valgo, geria, tuština. Tačiau ir būdama nesakralioje erdvėje, poezija prasimuša kaip aukso grynuolis dumble. Taigi N. Abrutyte savo eilėraščiuose kalbėdama šiuolaikine jaunimo šneka, regis, mėgina nenuslysti tuščių žodžių paviršiumi, bet užkabinti po tais, neretai stačiokiškais, buities aprašais besislepiančią poeziją, t.y. brėždama kasdienybės horizontalę, poetė dažnai talentingai randa tą tašką iš kurio kyla poetinės esmės vertikalė:

*stotis: lagaminai – krepšiai – maišeliai – saugo vienas kitą,
remia – kas įtartu, kad jie nieko nemato, vienoj krūvoj susitelkę? Visi
pasiruošę keliauti iš Briuselio į Saloniukus. Per porą metrų nuo tos krūvos įsitempę
stovi du sunkūs ir mūsų lagaminai, pilka kuprinė, rašomoji mašinėlė, (...)
Lagaminas! Kur jis!
Ir susitaikęs su faktu pradėdi prisiminti, kokius ten sudėjai daiktus... Ir kodėl tau juos
lemta prarasti
Ai.....
Keletas ne visai naujų kelnaičių, marškinių – meti iš galvos! Mobilaus pakroviklis –
nieko tokio!
Pradėta skaityti „Homoseksualumo istorija“, piršta už 50FF Paryžiuje, - kitą kartą
Paskaitysiu. (...)
O dar kas? Ar ten buvo toksai metalinis daiktelis-
įrankis, skirtas sraigėms iš kriauklių ištraukti (tas, kurį atminimui pasiėmė iš graikų
tavernos Sen Žermene, lyg verti
tokios dovanos sraigių valgytojais)? Taip! Ir kodėl gi mes turime būti
visišškai tobuli? Juk paėmėm tik įrankį sraigėms krapštyti. Dabar darai sąžiningiausia
išvadą: - Dievo įrankiai – ilgos
vagių rankos-----:
-----viešpaties keliai – mūsų vagys – nežinomi.²*

Dažnai nėra lengva įvardyti, ar Neringos Abrutytes poezija tiesia naują kelią, ar yra tik stebinantis literatūros inkluzas, ar provokacija. Tekstai sudėti iš atsietų nuotrupų, subtilybių ir šiurkštybių (viskas greta), nutekintų eilučių ir negrabių žargoniškų „gatvės“ posakių, intelektualios ironijos ir visiškų naivybių:

¹ ABRUTYTĖ, N. *Neringos M.* Vilnius, 2003, p. 65.

² Ten pat. p. 45.

*gražios mylimųjų knygos
aš norėjau jų labai – skaityti
ta didybė kažkokia kankina
mane kankino: ilgai į veidrodį
žiūrėjau: mano akys mano akyse*

*aš tave myliu – bet ir tave aš myliu
tave myliu – ir tave myliu¹*

Poetė regis išnaudoja visus novatoriškumo vėjus, bet vis dėlto postmodernaus pasaulio išraiška arba postmodernus pasaulio vaizdavimas neretai išduoda meninės transformacijos krizę. Supaprastintas jausenas eksploatuoja televizija, žurnalų puslapiai, bulvarinė spauda ir nors eksperimentiniai žaidimai meniniam kūrinii neretai suteikia gyvumo ir daugiau reikšmių, tačiau be aiškios motyvacijos jie tampa tuščiažodžiavimu ar tiesiog lengvu *paplepėjimu*. Tradicijos, kalbos, žodžio deformaciją poetas turi motyvuoti tematiniais ir struktūriniais motyvais, meno rūšies ir žanro sistema. Pagaliau net šnekamosios kalbos plastiškumu, judrumu. Nėra prarajos tarp praktinės kalbos ir kalbos struktūrų lyrikoje. Egzistuoja tik kalbos funkcionavimo specifika, o naujovių siekimas visada susijęs su rizika ir pralaimėjimu. Šioje srityje ypač sunku atskirti išliekamas vertybes nuo naujovių imitavimo, moderniškumo pozos.

Naujausios savo knygos *Neringos M.* viršelio nugarėlėje N. Abrutyte rašo, kad *jau laikas kam nors rašyti taip kaip rašau aš*. Sunku pasakyti, ką ji turėjo galvoje, nes yra parašius stiprių eilėraščių ir prastokų, silpnų, o būtent paskui juos eina didesnioji dalis naujų autorių vis labiau pasiduodami *eurolėračio magijai*, t.y. kai eilėraštis gan greitai, lengvai sukurpiamas be tikro ir gilaus išgyvenimo, einama jaudulių paviršiumi, piešiami kasdieniški vaizdai ir vis rečiau virstama *deginančiais fakelais*.

Neringa Abrutyte bene ryškiausiai iš jau žinomų jaunujų autorių linksta į poetinę prozą, atvirą dienoraštinį pasakojimą :

*susirast senus sąsiuvinius kur prirašęs esi daug banalybių – bet kur jie? – jie palikti Ir
juos turbūt skaitinėja užmiršta motina Aš jos nenorėjau užmiršti Bet buvau priversta
išvažiuoti į kitą šalį (...)
Gal po metų kitų Tiesa paskui buvau Vilniuj nesakau Lietuvoj Pas juos neužsukau
Buvau Vilniuj 4 dienas Ir susitikau su kuo norėjau Taip Mano motina skambina man
Ir sako Visai mus užmiršai Aš tyliu Jie pamažu ima suprasti²*

¹ ABRUTYTĖ, N. *Rojaus ruduo*. Vilnius, 1995, p. 52.

² ABRUTYTĖ, N. *Neringos M.* Vilnius, 2003, p. 63.

Nesudėti sakinių taškai iš pirmo žvilgsnio atrodytų nelabai gudri noro išsiskirti ekvilibristika, tačiau reikia pripažinti, kad jie, šiuo atveju, atitinka poetinio teksto ekvivalentą išsklaidantį pasakojimo monotoniją ir yra reikšmingai. Teksto pabaiga tai išriša, pasakojimas supoetinamas, drauge išaiškinama nesudėtų taškų motyvacija:

*Šitas eilėraštis skirtas ne tiems kurie turi gerus tėvus Šitas eilėraštis tiems Kas įpratęs
teršt savo lizdą Iš kurio buvo iškritęs – ar greičiau išmestas į savo paties mišką Iš
kurio turėjo pats išeiti su kišenėm kuriose spygliai ir supuvę lapai amžinai Nelyg
vaikystės sekretas po smėliu po žalio stiklo šuke sudžiūvęs lapelis ar gėlės žiedas ¹*

Taigi, naujos pajautos, naujos vertybės, kiti prioritetai, nauja poetinė išraiška smelkiasi į šių dienų eilėraščių. Lyrika nuolat laužo nusistovėjusias sąryšingumo normas, provokuodama skaitytojo sąmonę, kai ji ima silpniau reaguoti į taisyklingą ir sklandžią monotoniją, bet po maišto, vis tiek lieka gyva eilėraštyje tam tikra gramatikos, fonikos, metrikos ir žanro logika. Lieka gyva ir žmogaus sielos logika, paini ir besikeičianti.

5.4. Intelektualumas Artūro Valionio pirmojoje knygoje *Skrendant nelieka pėdsakų*²

Atrodo poetinio ekvivalento versmės išsemtos. Dekoratyvinės freskos, daugiažodystė neretai erzina poeziją suvokiant, kaip dieviškos pasaulio vienovės ir harmonijos modelį. Tačiau jaunasis kūrėjas regis vis dar sugeba naujai prabilti atkreipdamas dėmesį į savo išmonę:

*Esi godus, jei niekad neišduodi *,
ir kvailas,
nes kaipgi kitaip sužinot,
kas svarbu***

** nes tie, labiausiai smerkiami ir žinomi visiems,
vardų jų čia nebūtina minėti, juk išdavė labai pigiai,
jei nuomonės laikysimės, jog viskas turi kainą*

*** įsitikint, prieš važiuojant per tiltą,
kad yra dar vienas, grįžimui, jei reiks,
nes sunku tuo pačiu prasibrauti atgal
prieš ton pusėn važiuojančius,
bet kad ir kitu nėra taip jau lengva:
visi tyli ir juda lėtai³*

¹ ABRUTYTĖ, N. Neringos M. Vilnius, 2003, p. 50.

² VALIONIS, A. Skrendant nelieka pėdsakų. Vilnius, 2003.

³ Ten pat. p. 50.

Išrinktas vienas trumpiausių eilėraščių, nes neįmanoma cituoti ne visą, nors kyla abejonė – ar cituojant visą, tampa nors kiek aiškiau. Regis žvaigždutėm žymimi paaiškinimai, tačiau tie paaiškinimai yra ir atskiri eilėraščiai, reikalingi pagrindiniam tekstui. Taigi rašoma formulėmis, eilėraščio erdvė nudryksta aštuonkojo galūnėmis ir darosi baugu, nes poetinis hipertekstualumas nušvinta kaip poetinė apokalipsė. Tokie poetiniai koridoriai neretai ima bauginti kai poreikis skaityti poeziją kyla iš nenumaldomo, aštraus ilgesio, vienatvės etc. Nors europiniame kontekste jie gražiai nugula į modernumo vagą ir ausies nerėžia. Kita vertus, dabar jaunasis kūrėjas save suvokia pirmiausiai europiečiu, todėl ir naujosios kartos poetas pirmiausiai linksta įtemptai mąstyti:

*kai pagalvoji,
ar ne geriau skaičiuoti laiką atvirkščiai,
ne nuo,
iki,
6,5...3,2, ir šitaip iki 0,
tik klausimas, o kaip tada **

** viena klaida, ir galime apsiskaičiuot,
nes, būna, pralaimime mūšius vieną po kito,
kad tik karas nekiltų; tad jis nekyla,
nes po tiek pralaimėjimų tik pasiduot ¹*

Artūras Valionis išsiskiria iš kitų, kad turi savo poetinės kalbos braižą, yra atpažįstamas. Ir ne dėl hipertekstualių žvaigždučių, o dėl savito, intelektualaus poetinio kalbėjimo, tačiau kalbėjimas šaltokas, konstatuojantis, angažuotas. Poetas išsiskiria talentu, tačiau drauge neretai, kaip ir kiti jaunieji autoriai, vengia autentiškų atsivėrimų. Kita vertus, tai slidus ėjimas, nes labai greitai nuoširdumas gali virsti banalybe, intelektualūs minties dėstymai nuo to gan gerai saugo ir poetą, ir skaitytoją. Bėda tik ta, kad šiandien tų skaitytojų liko ne tiek jau daug ir dažnai jie ieško lyrikos, kurioje mintis, išgyvenimas, jausmas dėstomas skaidria, tekančia kalba, t.y. šiandieninis skaitytojas ieško poezijos, kurioje tebešviečia paprastumo ir aiškumo tradicija.

Galbūt todėl daugelis Lietuvos poetų dažnai mėgina rašyti haiku, ar kitus minimalistinius eilėraščius (nors tai gali įtakoti ir minimalistinio interjero etc. mada, kaip visuomeninė įtaka, nes poezija jautriai reaguoja į aplinką), kur keliais žodžiais nusakomas pastebėjimas, nuostaba, mintis.

Įdomu tai, kad jaunieji autoriai į minimalizmą nelabai linksta. Jaunieji kūrėjai dažniausiai rašo ilgomis eilutėmis, arba (jei ne ilgos eilutės) grafiškai ilgus eilėraščius. Jauno poeto A.Valionio eilėraščiai dažniausiai, taip pat, labai ilgi.

¹ VALIONIS, A. *Skrendant nelieta pėdsakų*. Vilnius, 2003, p. 52.

Gilios inversijos ir staigūs perkėlimai sukąpoja lygias eilučių linijas į savarankiškas atkarpas, suvarto jas aštriais kampais ir reikšmės ištišta, o judėjimas vyksta vienu metu keliomis kryptimis. Vaizdiniai ir sąvokos guldomi į tirštą ir kontrastišką klodą, mirgantį visokiom spalvom:

*tuščiaviduriai turėklai gaudžia jei
suduodi delnu
per apsilaupiusius jų šonus –*

*štai bulius ir kietas
jo sprandas
tad neduokim jam gerti
neduokim jam gerti –*

grėsmė užkariautojų geležy.¹

Geriausiuose Artūro Valionio eilėraščiuose nušvinta intelektualumo ir suvaldyto emocingumo sintezė, kai mintis, neapauga vien logiškais samprotavimais, o nukelia į potekstę, kurioje tampa naujos jausmų srovės pradžia:

*trys paros – nedaug?
kada
prievarta užspausi man akis
(taip sultono sugulovės – nuovargis sučiauptose
jų lūpose – migdydavo savo vaikus.
dekadentiškų sūpuoklių nimfos)*

*aš nemiegu kalbėk man -
(tik užtrauksiu užuolaidas –
susapnavau – įstrižas šviesos pluoštas
artėja*

ir tuoj išdegins tavo krūtis.)²

Poeto eilėraščiuose erotizmas nėra toks atviras, kaip anksčiau aptartų autorių, bet taip pat nerasime ir romantinių mizanscenų. Naudodamas sudėtingas reikšmių atotraukas, deformacijas, apvertimus: *nebe pirmus metus lediniai kirtikliai / lėtai nučiuožia nuo slidžių akmenų (...) lankstas – tik vienas - / ir pirštai ilsėtuši / tavo nugaros įlinkyje³* poetas budina ne skaitytojo jusles, o provokuoja sąmonę.

¹ VALIONIS, A. *Skrendant nelieka pėdsakų*. Vilnius 2003, p. 33.

² Ten pat. p. 34.

³ VALIONIS, A. *Skrendant nelieka pėdsakų*. Vilnius, 2003, p. 45.

Taigi tenka konstatuoti, kad jaunųjų poetų kūryba pastebimai intelektualėja. Tačiau ar išgyvens tenai atviras, nuoširdus jausmas. Klausimas, žinoma, retoriškas.

6. JAUNŪJŲ POETINĖS KALBOS TRADICIJOS MODIFIKACIJOS

Anksčiau aptarti poetinio kalbėjimo modeliai sugulė į vieną trajektoriją, kurioje siekiama sugriauti iki tol kurtas nacionalinės poezijos klišes ir stereotipus, nes tai išoriškiausia ir lengviausia. Šie eilėraščiai tarsi žino, kad moderniais laikais jie privalo būti modernūs, bet, be paties žinojimo, jų modernizmas yra be istorijos ir ilgametės patirties išgyvenimo. Tai modernizmas, kuris, būdamas be savo saviraidos savimonės, dažnai tėra tiesiog žmogaus psichologijos modernizmas, nes, be kontūrų, amorfiškas, be patyrimo ir jo išgyvenimo, jis yra visur ir visada vienodas jaunų žmonių ypatingumas. Tokio eilėraščio uždavinys – sujunginti ne pačią poeziją, o mūsų galvojimą, refleksiją apie ją, nes jis atsiranda iš jauno žmogaus būsenos: aš esu, ir galiu daryti ką noriu. Ir visi privalo mane priimti mane tokį, koks esu. Kita vertus, tikie šūktelėjimai poezijai būtini. Tačiau šalia garsių, šūkčiojančių, tradicijas neigiančių eilėraščių galima išvesti kitą, priešingą pirmajai, poetinio kalbėjimo trajektoriją, kurioje įsitvirtina poetinės kalbos tradicijos modifikacijos, šiuolaikinio romantizmo idėjinių vertybių idealizmas, pagaliau, tradicinės ritmikos eilėraščių.

6.1. Lyrinės kontempliacijos Daivos Čepauskaitės poezijoje

Poezijos pavasario laureatas – tai Lietuvos poetas, parašęs per praėjusius metus įsimintiniausią poezijos knygą. Laureatą išrenka Lietuvos rašytojų sąjungos bei LRS Kauno skyriaus taryba.

Poetė Daiva Čepauskaitė yra dar jauna (gimusi 1967m.) *Poezijos pavasario* laureatė.

2000 metais *Poezijos pavasario* laureatu buvo tituluotas taip pat visai jaunas poetas iš Klaipėdos Gintaras Grajauskas (gimęs 1966m.)

Neatsitiktinai žvilgsnis pakrypo į *Poezijos pavasarį*, nes tai viena ryškiausių Lietuvos poezijos švenčių, atliepanti literatūros procesą, taip pat bene profesionaliausiai (rašytojai, literatūrologai, visuomenė) išrenkami laureatai, almanacho tekstai geriausiai atspindi literatūrinį kontekstą.

2000-taisiais metais Gintaro Grajausko laurai liudijo ne tik talentingą jauno autoriaus kūrybą, bet ir užgimusią *grajauskišką* mokyklą, kuri jaunųjų poetų eksploatuojama iki šiol. Jaunųjų savotiškas repavimas poezijoje, šnekamosios kalbos, slengo, keiksmožodžių vartojimas ir staigi,

netikėta poetinė detalė, išplėsta iš rutininės kasdienybės labiausiai pasiteisina G.Grajausko poezijoje, nes, slysdamas regis buities paviršiumi, poetas sugeba buitį įbūnti, t.y. jo eilėraščiuose poezijai būtinas transformacijos aktas įvyksta:

*jau temsta, o aš vis dar tebevažiuoju
dideliame autobuse, galvą prirėmęs
prie stiklo*

*šalimais kaimynas, apkūnus,
riebiasprandis, visą kelią grūda ir
grūda mane šlaunim į kampą*

jau neduok tu Dieve, koks nesimpatiškas

<...>

*temsta jau, ir aš, nebeištvėręs, galvą nuo lango
atplėšęs, tyliai sakau storajam kaimynui:
„Žiūrėk, kaip ta upė prialsavo miglų“.¹*

Lengvai iš pirmo žvilgsnio parašomas (papasakojama) tekstas labiausiai vilioja jaunuosius poetus, tačiau ne vienas jaunas autorius slysdamas modernaus kalbėjimo paviršiumi nesugeba nei laiku sustoti, nei apčiuopti poezijos esmę.

Taigi, 2005-ųjų metų laureatė Daiva Čepauskaitė – jau visai kitos poetinės mokyklos atstovė.

Atrodo net keista, kai prieštaringų jautimų sukury, nerimo tonacijoje, skubant nežinia kur suskamba trapias svajingumo, esmių ilgesio poezija, budinanti vidinį poreikį kilti į aukštumas, jausmus ir mąstymą be griežtų sąvokų apie nematomas būties vertikales, o svarbiausia – šių dienų vers libres šnekamąją monotoniją išsklaido... tradicinis rimavimo kanonas:

*šitaip liūdna lyg vienas sėdėtum
ant visų viso miesto kėdžių
tylomis pasikeisdamas vietom
su savim išdidžiai tuo pačiu*

*šitaip liūdna lyg sagai ištrūkus
arba vardui suskilus į du
tingiai leidžiasi drumzlinas rūkas*

¹ GRAJAUSKAS, G. *Naujausių laikų istorija: vadovėlis pradedantiems*. Vilnius, 2004. p. 16.

po stiklu ant visų valandų¹

Jau buvo aptarta anksčiau, kad tradicinis rimavimas, paklusdavęs žinomom žodžio konvencijom ir automatizmui, neišvengdavo monotonijos, tačiau laisvo poetinio kalbėjimo epochoje regis jau išieškotas poetinio teksto ekvivalento vartojimas, vers libre, tradicinės klasikinės lyrikos transgresija, todėl poetinis žodis naujai ir gaiviai suskamba rimuotoje eilutėje. Romantizmo ir naujų formų sintezę produktyviai išnaudojanti poetė D.Čepauskaitė eilėraščių plėtoja kaip lyrinę kontempliaciją, kai užsimezga keisti regėjimai, išbunda beribiškumo nuovoka:

*Gal tiktai diena praėjo
tarsi būtų kas nupūtęs
gal tik pirštai suvirpėjo
penkios mėlynos žibutės²*

Daivos Čepauskaitės poezijoje, regis romantizmo vagoje, greitai teka švelni, jautri ir vaizdinga kalba, vis grybšteldama kokį šiurkštesnį žodį, kuriuo sugeba liudyti naują, jaunosios kartos poetinę kalbą. Tikrą konkretų išgyvenimą poetė apgaubia tariamybės, sąlygiškumo ūku *gal tiktai diena praėjo* ir tuo apibendrina, taip pat D.Čepauskaitė išvengia patetikos, sentimentalumo dažnai ironizuodama:

*dar viena diena pro šalį
šiandien jau niekuo netapsi
tolstantys lietaus žingsneliai
gal kažkoks dievukas šlepsis³*

Spartus eilėraščių ritmas, nebūtinų žodžių išpurtymas yra šiuolaikiškumo ženklas, jeigu gretintume su užliūliuojančiais prašmatniais romantinės pasaulėjautos posmais.

Daivos Čepauskaitės šiuolaikiškumas ir tai, jog ji moka natūraliu balsu kalbėti apie šiandieninio žmogaus dvilypumą ir nežinias, - kai vietoj nuoširdžių žodžių sakomi kiti, kai meilė ir abejingumas greta, kai vienodai reikalingi bičiulystė ir vienatvė, kai nerimas tau pačiam nesuprantamas, kai tarytum viskas gerai, bet ne:

*Noriu pasakyti – myliu,
bet gėda,*

¹ ČEPAUSKAITĖ, D. *Suvalgiau vieną spanguolę*. Kaunas, 1998, p. 43.

² ČEPAUSKAITĖ, D. *Nereikia tikriausiai būtina*. Vilnius, 2004, p. 54.

³ Ten pat. p. 57.

*dar apsijuoksiu,
todėl sakau – nekenčiu.
<...>
Noriu pasakyti – sudie,
bet bijau, kad sugrįšiu,
todėl nieko nesakau.
Noriu nieko nesakyti,
bet bus per tylu¹*

Ankstesniuose eilėraščių rinkiniuose Daiva Čepauskaitė publikavo tik rimuotus tekstus. Ir išties neišvengdavo monotonijos. Trečiojoje poezijos knygoje *Nereikia tikriausiai būtina* yra nemažai vers libres. Ir nors poetė yra rimuotos formos meistrė, vers libres suteikia knygai gyvumo, tačiau, tenka pripažinti, neretai jie tėra jaunųjų poetų noras patikti kūrybos bendražygiams. Gražiai pažaidžiama, išreiškiamas tam tikras solidarumas, parašoma šaunių tekstų, jie smagiai skamba kolegų būrio skaitymuose, bet... toje erdvėje galėtų ir likti :

*Esu karvė, vardu Poezija,
duodu šiek tiek pieno,
paprastai 2,5 % riebumo,
kartais pavyksta
išspausti ir iki trijų,
<...>
užėjus šalnoms, kai nusilengvinsiu,
įlipk į mano krūvą basas,
pamatysi – tokia šiluma,
nuo padų pakils
iki pat pakaušio.²*

Nežiūrint duoklės atidavimo vakarėlių kompanionams, D. Čepauskaitės vers libres poetinė kalba nestokoja intensyvumo, vaizdai ir jausenos išgrynintos, tarsi apvalytos ir sutelktos į vaizduojamą centrą. Rimuotuose eilėraščiuose kartais juntamas metaforų perviršis, t.y. kai dar vaizduotę bei jausmus veikia pirmoji metafora, o jai ant kulnų lipa antra, kartais ir trečia. Tuomet tarsi pavargstama nuo eilėraščio, ima kankinti nuojauta, kad jis kažkoks mechaniškas. Tačiau gal taip atrodo, nes poetė kalba tirštais, kiek siurrealistiniais vaizdais, kurie, beje, nešokiruoja, bet yra stiprūs ir įsimintini.

Daiva Čepauskaitė, regis, aplinką mato iš tam tikros humoristinės, ironiškos pozicijos, ji neiškreipia savo poetinio balso nei išaukštindama, nei pažemindama gyvenimo. Kalba ramiai, laisvai, truputį ironizuodama, truputi pokštaudama. Eilėraštyje susitelkia skepsis ir humoras, švelnūs, neakcentuoti paradoksai. Ši stilistika nepakenčia įkyraus grojimo viena ir ta pačia detale, išblukusio ir

¹ Ten pat. p. 22.

² ČEPAUSKAITĖ, D. *Nereikia tikriausiai būtina*. Vilnius, 2004, p. 84.

apytikrio bendrumo, „skysto dažo“, o tįrštai suguldo į mažiausią laštelę kelis skirtingų sąvokų, spalvų ir garsų sluoksnius, siekdama maksimalios kondensacijos ir ekspresijos:

*vakarėja kaitra nesisklaido dar vis
tik šešėliai sienomis teka
ant šaligatvio spurda mergaitė – žuvis
skleidžia kasą – rausvą peleką*

*sukrutėjus lakuota slidžia burnele
pašnibždom saulėlydį buria –
vakaryn vakarėja vakario valia
miestas aunasi vakaro šliurę¹*

Savo antrojoje knygoje *Suvalgiau vieną spanguolę*, poetė neretai pasiduoda garsų muzikai, kai priebalsiai, balsiai regis patys atsiveda naują žodį. Šioje knygelėje tradicinis rimavimas neišvengia monotonijos, kurią poetė kiek pagyvina šnekamosios kalbos intonacijomis, netikėtais alogizmais, paradoksaus, tačiau trečiosios knygos rinkinys *Nereikia tikriausiai būtina* sudarytas ypač meistriškai, kuriame vers libres, nevirsta beaistriu dokumentavimu, bet suteikia *kvėpavimo* rimuotos tradicijos eilėraščiams, nes vis dėlto Daiva Čepauskaitė yra rimuotos poetinės formos virtuozė, galima sakyti, atgaivinusi tradicinį ketureilį.

Taip pat poetės eilėraščiuose rastume nemaža romatinių figūrų: *pilnos burės dviejų amžinybių* bei romantinės pasaulėjautos idealų, tačiau be sentimentalumo ar dekoratyvaus gražumo. Poetės žodis nepaklūsta žinomom konvencijom, netikėtai atranda kitą žodžio spindėjimą, kuris sukuria poetiškumo energiją. Čepauskaitės poetinė kalba nėra per daug graži ar elegantiška, ji nesislapsto nuo kasdienybės balso. Neretai poetė atvirai plėšia susiliteratūrinimo luobą po kuriuo slypi apnuoginta siela.

Daivos Čepauskaitės poezija, galima teigti, veda į būties, dvasios beribiškumą, į tą gylį, kuriame atrandama buvimo – nebuvimo riba, prie kurios žmogus prabyla įtaigiausiai.

6.2. Tradicinis ketureilis ir naujos dvasinės būsenos Jaunius Čemolonsko poezijoje

Daivos Čepauskaitės poetinė kalba toli gražu nėra vieniša šių dienų jaunųjų poezijoje. Toje pačioje poetinėje *pievoje*, galima teigti, eilutes šlifuoja Jaunius Čemolonskas, Enrika Striogaitė, Mindaugas Valiukas, Rimvydas Stankevičius.. Yra ir daugiau autorių, tačiau šiame darbe jie sąmoningai visi nevardijami. Nebuvo visi vardijami ir, prieš tai, aptariant kitokį poetinės kalbos

¹ ČEPAUSKAITĖ, D. *Bevardžiai*. Kaunas, 1992, p. 38.

modelį, nes tuomet darbas išsiplėstų, juoba, kad darbo tikslas – apčiuopti šių dienų poetinį pulsą, žvilgsnį kreipiant į jaunos ir jau kažką žadančius autorius.

Nenorima teigti, kad D.Čepauskaitė turi pasekėjų, nes visi, bent išvardyti, autoriai kūrė greta. Taigi ir visai kitokios poetinės kalbos stilistika, atsiremianti į lietuvių lyrikos tradiciją (sąlygiškai), yra gyvybinga, turi ir kūrėją, ir skaitytoją (D. Čepauskaitės eilėraščių knygos 500 egzempliorių tiražas buvo išpirktas per pusmetį).

Visi išvardyti poetai savo kūryboje savotiškai tęsia paprastumo ir aiškumo tradiciją. E. Striogaitės ir J. Čemolonsko eilėraščiai tradicinės rimuotos struktūros. Kaip ir dera kūrėjams, vienas nuo kito autoriai, žinoma, ir skiriasi.

Jaunius Čemolonskas - hermetiškos poezijos atstovas, neatsiveriantis, meistriškai žongliruojantis žodžiais, jų skambesiu, o prasmę gryninanti kalbos muzika paprastai išsiriša eilėraščio gale ekspresyvia nuojauta, motyvuojančią itin stiprų estetinį poezijos skambesį:

*mes iriamės atšalusiu asfaltu į marias
nors mums nepalankus aikštingas marių vėjas
bet kas ten nusiirs jeigu ne mes
o gal kas nors nueis ir taip pavargs nuėjęs*

*kad mes vis tiek turėsime ten nusiirti
ir rūką kaulus geliantį iškęsti
ir tą pavargusį į valtį pasiimti
ir iriantis atgal nuskęsti¹*

Skaitant vieną eilėraščių po kito, ima atrodyti, kad žodžiai tarsi spalvoti stiklo karoliukai, tačiau, reikia pripažinti, meistro rankose. Savita frazuotė tarsi prigesina kunkuliuojančią emociją, nenuslūgstantį nerimą, kuris kartais išsiveržia kaip vulkanas:

*viešpatie veidrodėk
dingo dangaus raudonis
odinį veidro paliek
nedrebėk kaip ligonis²*

J. Čemolonskas poetinį teksto ekvivalentą naudoja kiek kitaip ir beveik išvengia monotonijos, nors poezija yra kiek šaltoka. Netikėti palyginimai, alogiškos asociacijos ir jaučiama atšiauroka poeto laikysena, regis, išduoda giliai slepiamą dvasios įsiūtį, kuris persmelkia visą poeto kūrybą ir ši nuojauta persismelkia sutelktuose garsų sąskambiuose, kurie užpildo nutrūkusią mintį ar įtampą. Galima teigti, kad foninis žodžių garsas neretai ir tampa poetiniu teksto ekvivalentu, nes semantinė žodžių reikšmė turi minimalų krūvį, o žodžių sąskambiai užpildo, praplečia specifinį,

¹ ČEMOLONSKAS, J. *Septyni mėnesiai devyni*. Kaunas, 1997, p. 4.

² Ten pat. p. 86.

vienkartinį (vien tik to eilėraščio) numanomą turinį arba atveria metafizinio pasaulio gelmę. Tiesa, kartais ši gelmė neatsiveria, kai poetas, regis, užsižaidžia sąskambiais arba pritrūksta šiltesnės emocijos.

Tradicine metrine sistema struktūruotuose poeto eilėraščiuose, mažai atrasime romantinės pasaulėjautos fragmentų, dažniausiai gera ir bloga, didu ir žema neišsiskiria į du nesutaikomus poliūs, atvirkščiai – idealiosios ir realiosios gyvenimo plotmės sintezėje vaizduotė kuria ką nori ir tuo mėgaujasi:

*bet naktį žingsniai žvanga po langais
pažįstami dar stengias atpažinti
viens kitą ir kitus kurie ateis
nes kojoms jų įklimps į klintį*

*mėnulį juodą nuo dangaus nusikabinę
išbalę vagys perplėš jį per pusę
mėnulis mėlynų žuvų tėvynė
jeigu ten būsi¹*

Prasminių kontūrų judrumas ir neapibrėžtumas leidžia atsirasti eilėraštyje mįslingiems posakiams, tamsiems vaizdams, miglotiems simboliams. Ryškus žaismės momentas, kuris lenkia žodžius grakštiems piruetams ir muzikiniam skambesiui, o asociacijų mechanizmas išblaško juos netikėtomis kryptimis, tuomet strofos susijungia į fragmentiškus ansamblius, kur dominuoja staigūs užgavimai, aštrūs akcentai išreiškiant vyrišką skausmą, neverkšlenant, galbūt todėl eilėraščiai – šykštūs, suveržti, mažakalbiai. Žodžių reikšmės įeina į estetinę kūrinio visumą, kuri gali būti labai įvairiai interpretuojama, tačiau visada lieka atviras išgyvenimas ir sielos jautrumas. Tai būdinga lyrinei poetinės kalbos stilistikai.

Lyrika egzistuoja sąryšinguose kalbos junginiuose, tik tas sąryšingumas kitoks negu diskursyvinėje kalboje. Nesemantinės struktūros, lygiateisiai eilėraščio partneriai, neišvengiamai modifikuoja žodžių reikšmes ir jų gramatinį sąryšingumą. Besisukdamos dinamiškame sąveikų kūryje (garsinis piešinys, ritmika, pakartojimai), žodžių reikšmės susikimba į kelių prasmų klodus, kurie nebeturi vienareikšmiškumo, būdingo komunikatyvinei kalbai. Susidaro vaizdai ir simboliai, kurie jau neišmatuojami loginėmis kategorijomis. Taigi, lyrinis eilėraštis iškyla žodžio pavidalu, bet jo teritorija driekiasi anapus žodžio.²

6.3. Romantizmo refleksijos Enrikos Striogaitės eilėraščiuose

¹ ČEMOLONSKAS, J. *Septyni mėnesiai devyni*. Kaunas, 1997, p. 90.

² KUBILIUS, V. *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*. Vilnius, 1993, p. 53.

Poetė Enrika Striogaitė yra taip pat tradicinio rimavimo atstovė. Pirmojoje knygoje *Lyja*¹ rastumėm vos vieną kitą vers libres, antrojoje jau kur kas daugiau laisvojo eiliavimo, kurie paįvairina knygą ir išvengiama monotonijos, kiek skandinusios pirmosios knygelės struktūrą.

E. Striogaitė tęsia ne tik poetinio rimavimo tradiciją, bet taip pat yra aiškumo ir paprastumo tradicijos atstovė. Eilėraštis neįpainiojamas į sunkiai išnarpliojamus, nutrūkusių minčių brūzgynus, bet teka vaizduotės skaidria vaga:

*atrodė jau viskas aišku
ten upė o ten miestas
ten moteris gavusi laišką
ten aš bandau išsitiesti*

*bet ten juk ne aš ten miškas
ir pušys išlenkusios kaklą
ten baltas kažkas gal kiškis
iš vaikiško mano sapno*²

Taigi, net ir neišradinėjanti ypatingų naujovių, žmogaus siela nuolat keičiasi, vadinasi visada galima prabilti kitaip. Būtent sielą, Dievą reflektuojanti E. Striogaitės poezija, regis nusigręžia nuo buitinio pasaulio, kalbasi su Dievu, ginčijasi su juo, įteisindama prieštaravimą, kaip natūraliausią liudijimą:

*srūva garsas koridoriais ausys
plyšta liedamos lietu ir kraujas
mėlsta meilės baimių kaliausės -
Viešpats braujas*³

E. Striogaitė savo poezijoje dažnai apmąsto Dievą, tačiau jos eilėraščius nepavadintumėm religine poezija, kurioje vyrauja Dievo šlovinimas, akivaizdus nusižeminimas, deja ir saldūs, cukruoti įvaizdžiai. Kita vertus, šiuolaikinis žmogus jau kitaip apmąsto religines dogmas ir gyvena kitoje sakralioje erdvėje. Ten galima ginčytis, neigti, net grūmoti ir drauge savarankiškai, individualiai atrasti Dievą. Ne vienas jaunas autorius net ir sakralioje erdvėje linksta reikštis iššaukiančiai, spjaudytis ir keiktis. Striogaitė, regis, demonstratyviai atsisako bjaurumo stilistikos, kalba pabrėžtinai literatūriškai ir elegantiškai. Galima teigti, kad ryškiausia jos poezijoje romantizmo stilistika.

¹ STRIOGAITĖ, E. *Lyja*. Kaunas. 2004.

² Ten pat. p. 7.

³ STRIOGAITĖ, E. *Lyja*. Kaunas, 2004, p. 46.

Romantinė poezija visada ieško vienokios ar kitokios išsivadavimo erdvės. Poetė stengiasi ją susiformuoti iš poetinio grožio akimirku, kurios išlaisvina sielą iš kasdieninės menkystės ir niveliacijos, skausmo ir perkelia į kitą erdvę, kurioje, tarkim, vienatvė teigia jau ne žmogiškąjį tuštumą, o estetinį grožį:

*padedu porą saldžios arbatos puodelių
vieną sau
kitą
arbatos puodeliui¹*

Sukaupusi gražių poetiškų įvaizdžių atsargas, romantizmo stilistika dosniai jas pažeria, bet ne visada jos psichologiškai motyvuotos, tuomet šie įvaizdžiai pakimba tekste tik kaip ornamentas:

*kai perpjautais kaklais žirafų bėga lietūs
aštriais kabliukais dreskiantys aksomą
sudrekusioj aky išauga kietis
plėšrus bet plonas²*

Tačiau kai šiuolaikiniame pasaulyje romantinė tradicija iškelia dvasinių vertybių prioritetą, ji bando išlaikyti tikėjimą kažkuo dideliu. Intelektualioje bei ironiškoje šiuolaikinės literatūros aplinkoje romantizmas neretai atrodo vaikiškas ir perdėm pakilus, tačiau vertybės, kurias jis gina, yra reikalinga atsvara perdėm buitinei poetinei kalbėsenai.

Poetinis E. Striogaitės mąstymas, kaip ir J. Čemolonsko ar D. Čepauskaitės, nors remiasi paprastumo ir aiškumo tradicija, tačiau veikiamas šiuolaikinio alogizmo stilistikos, kurią maitina pasąmonės virazai, vaizduotė. Ši stilistika *eksploatuoja vaizduotę, šitą menkiausiai ištirtą žmogaus sąmonės fenomeną, kuris čia įjungiamas į žmogaus mąstymą, čia vėl išskiriamas kaip savarankiška galia.*³

Meno kūrinys gali būti visai alogiškas ir iracionalus⁴ – rašė V. Mykolaitis Putinas, tačiau, eilėraštis nevirsta žodžių ir nuojautų kratiniu tik tuomet, kai poetinio kūrinio alogika yra pajungta aiškiai kalbos logikai – žmonių tarpusavio ryšių pastovumui, kuriuo remiasi kiekvienos kultūros ir visuomenės egzistavimas.

¹ STRIOGAITĖ, E. *Vienišėja*. Vilnius, 2005, p. 37.

² STRIOGAITĖ, E. *Lyja*. Kaunas, 2004, p. 5.

³ СТЕПАНОВ, Ю. С. *В трехмерном пространстве языка: семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства*. Москва, 1985, стр. 156.

⁴ MYKOLAITIS, V. *Lietuvių literatūros kritika*. T.2. Vilnius, 1972, p. 309.

Poetas kaip ir kiekvienas kalbantysis turi pereiti iš minties į kalbos struktūrą nematomu lieptu, svyruodamas ir klupdamas. Tik jis negali kaip kiti kalbantieji atitrūkti nuo tos mąstymo įtampos, kuri buvo iki žodžio pradžios.¹ Rimuotas eilėraštis dažnai gimsta iš neaiškaus ritminio gausmo, vėliau tarsi atsinešančio žodžius, paklūstančius ritmui, kuris toliau prisišaukia kitus, o poetas juos apdoroja, įprasmindamas savo turinį.

6.4. Estetizmo ir subtilumo prioritetai Mindaugo Valiuko kūryboje

Mindaugas Valiukas jauniausias (g.1976m.) tarp išvardytų poetų, atsigręžęs į tradicines vertybes bei stilistiką. Ir nors poetas tradicine ritmika beveik neeiluoja, tačiau aiškiai pasisako už *radauskišką* estetizmą, kurį pats mėgina suderinti su avangardiniu socialiniu angažuotumu. Kurdamas šią pusiausvyrą, poetas sukuria šių dienų stilių sintezę, persmelktą ironijos:

*kas man beliko palikau savo
estetizmą šiukšlių konteinery
nusprendęs nuo rytojaus sėsti
rašyti socialiai angažuotos lyrikos²*

Tačiau poetas tik gąsdina, arba subtili poetinė prigimtis paima viršų:

*bet į langą pabeldžia
vario spalvos lazdyno
riešutu*

*rūku apsisiautęs
keliaujantis prekijas
ruduo įsiprašęs vidun
pradreskia nagu maišą
ir pažeria po kojom
gražiausių pavyzdžių³*

Subtilus pastebėjimas šiandien skamba naujai ir aktualiau poezijos ieškančiam žmogui, nei aktuali tematika ar socialumas, nes poezija vargu ar reikalinga visuomenės problemoms spręsti ar juslių dirginimui.

M. Valiuko derinys su socialiai angažuotais eilėraščiais gana savitas. Ironija, paradoksai, nonsenso poetika socialinį angažuotumą nukreipia estetikos link ir siužetiškas eilėraštis virsta subtiliu

¹ KUBILIUS, V. *Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje*. Vilnius, 2003, p. 273.

² VALIUKAS, M. *Vogta vėnis*. Vilnius, 2003, p. 80.

³ VALIUKAS, M. *Vogta vėnis*, Vilnius, 2003, p.18.

pastebėjimu. Tiesa, kurdamas poetinius siužetus, kai kada Mindaugas Valiukas priartėja prie grajauskiškos stilstikos (abu klaipėdiečiai), kartais net pernelyg arti ir taip netenka savitumo.

Tačiau neretai poetas atsispiria, net mažumėle nususuka nuo aktualijomis pripildytų tekstų ir rūpinasi konkrečiau žmogaus drama, ieško harmonijos gamtoje, poetinį vaizdą kuria subtilia detale:

*Vaidai dėl vietos po lietum
Čia kaunasi žiedais lelijos
Jos mirtį nustelbia kvapu
Lyg musulmonų kalavijas*

*Štai lyg į akį šulinin
Įkrinta mažas mažas šapas
Ir neatsigroži savim
Narcizas įbestas į kapą¹*

Mindaugo Valiuko poezijoje nemažai minimalistinių eilėraščių, kurie suskamba naujai, šiuolaikiškai interpretuojant haiku:

JAU RUDUO

*jau
kojinės
per naktį
neišdžiūsta²*

Analizuojant šiuolaikiškumą, jaunųjų poezijoje, kaip jau buvo minėta, galima aptikti gana daug nuogos agresijos išraiškos. Šiek tiek yra jos ir M. Valiuko poezijoje, bet agresija nesimėgaujama, ja nedisponuojama kaip eilėraščio smogiamąja jėga, o apmastoma, tarkim plaštakės, sutraiškytos laikraščiu būtis, arba turgaus aikštėje sušalusiu žmonių likimą. Kraują, paprastai turintį kitą konotaciją, poetas taip pat sugeba estetizuoti:

*kad pliūstels raudonis
iš gražių lūpų ant duonos
svogūnų bekraujės dešros
ne lūpos
rožė³*

¹ Ten pat. p. 6.

² VALIUKAS, M. *Mėnulio keramika*. Kaunas, 1998, p. 42.

³ VALIUKAS, M. *Vogta vinis*, Vilnius, 2003, p. 77.

Mindaugo Valiuko poezijoje, ypač pirmojoje knygoje, išlenda ne vienas jau girdėtos stilistikos akordas. Pasigirsta Donaldo Kajoko žydinčios vyšnios, žuvų, žydinčio sodo motyvai ir subtilios detalės filosofinė potekstė, yra ir Gintaro Patacko avangardinio derinimo pavyzdžių: *lyg drovios šviesoforo akys/ Džiuljetos mirksinčios kupe*, kai kada priartėjama prie G.Grajausko ar netgi N.Abrutytės poetinio išgyvenimo reportažų. Tačiau juk kiekvienas tekstas yra intertekstas, t.y. kiti, ankstesnės ir dabartinės kultūros tekstai įtakoja ir dalyvauja jame. Kiekvienas tekstas yra naujas audinys, išaustas iš senų citatų. Kultūrinių kodų, formulių, ritminių struktūrų, socialinių idiomų atplėšos – visos jos absorbuotos ir sumaišytos tekste. (Bartas) Bet kiekvienas rašantysis yra įsitikinęs, kad pavyks pasakyti geriau, nei jau buvo pasakyta ir ištarti kažką naujo. Tačiau ir iš esmės nieko naujo nepasakydamas, rašantysis sudomina skaitančią publiką naujai sudėliotais akcentais, intonacija etc.

Taigi Mindaugo Valiuko poezijoje yra dauguma lyrinių eilėraščių, kuriuose aiškiai atsivėrusi vertikalės gelmė, kiekvieną rimtesnę talentą, traukianti kaip pats tikrasis buvimas, kaip vienintelė kūrybos dimensija.

6.5. Dievoieška Rimvydo Stankevičiaus kūryboje

Rimvydo Stankevičiaus eiliavimas sugula į gan trumpas eilutes su ypatinga ritmine eiga. Paprasti, aiškūs, dažniausiai katalikybės religiją apmastantys tekstai yra ir šiuolaikiški, ir drauge kažkiek *putiniški* :

*Na ko dar lauki? – Leiskis—
Argi ne dalgis esi, debesie?...
Ašmenys kvepia... Tėvo ranka
Krinta - -
- - Šįkart lietum.¹*

Ir nors poetinis kalbėjimas gana aiškus, tačiau skaitant Rimvydo Stankevičiaus poeziją įeini tarsi į šventyklą, kurioje apgaubia aukšti minčių skliautai, aidai iškilaus žodžio muzika. Eilėraščiuose nerasime garsaus šurmuliavimo, buitės relikto, žodžiai išnyra iš susimąstymo ir rimties. Poetas aiškiai ir nuosekliai išplėtoja kompoziciją, suteikdamas eilėraščiui gyvybės aštriais vaizdiniais brūkšniais, lyriniu impulsyvumu, didžiule išgyvenimo įtampa. Neretai Rimvydo Stankevičiaus poezija priartėja prie Donaldo Kajoko būties detalės išplėtojimo eilėraštyje, kai poetinis žodis netrokšta vienu minties

¹ STANKEVIČIUS, R. *Randas*. Vilnius, 2002, p. 53.

šuoliu aplėkti žemės rutulį, narplioti intelektualius voratinklius, nematydamas takeliu ropojančio vabalėlio.

R.Stankevičiaus supoetinta mintis slenka lėtai, plėtodama vieną motyvą, kuris išrišamas skambant itin ryškiam akordui. Poetas savo poezijon beveik neįsileidžia dabarties daiktų, kurie netilptų švelnioje leksikoje, sklandžioje sakinio slinktyje, bekūnio vaizdo plevenime. Poetas nieiško šiurkštesnės faktūros ar proziško kolorito, o savita poetika įsirašo lietuvių poezijos tradicijon. Kliaujantis krikščioniškomis aspiracijomis, svarstomos amžinos temos: meilė, kuri galbūt yra, mirtis, kurios galbūt nėra, ar visa ko laikinumas – pats amžiniausias dalykas po saule. Taigi, poetas renkasi tradicines vertybes, klasikinę eilėdarą, klasikinius, jau išbandytus siužetus, pažįstamas figūras, bibliinius motyvus. Jaunas žmogus atsigrėžia į kontempliavimo pasaulį, į pasaulį su Dievu – tai R.Stankevičiaus poezijos branduolys.

Dažnai jaunieji poetai neatsispiria pagundai demonstruoti gerą filologinį, ypač filosofinį išsilavinimą, tačiau Stankevičius to nepabrėžia. Jaučiasi sąsajos su Henriko Radausko mokykla, nes poetas renkasi grakštų skambesį ir tempą. Ir jeigu dažnas jaunasis poetas stengiasi parašyti eilėrašį, kurį kompiuteris lengvai išverstų į kitą kalbą, tai Stankevičius tokio aiškiai nerašo, einama į tikrą poeziją, nesistengiama maivytis, išpopuliarėti, atsisakoma drastikos. Tačiau šiomis dienomis atsitikęs gan keistas dalykas – tyli, giluminė poezija nėra labai reikalinga, vienas kitas autorius yra kiek labiau žinomas, netgi 2005-ųjų „Poezijos laureatė“ Daiva Čepauskaitė yra akivaizdžiai pamatyta dėl šiuolaikiško žodyno, akivaizdžios duoklės modernizmo ideologijai. Atrodo, kad literatūros procesui reikia kažko, kas kartais švysteli, tarkim, jauno žmogaus pirmojoje knygoje; poezijos ten gal nedaug, tačiau to laiko intonacijos, naujesnis žodynas, madinga informacija, slengas, vienadienė narsa iškelia „pusgaminį“ į pirmąsias gretas. Galima mėginti teigti, kad tai atsitikę ir dėl to, kad aiškiai juntama takoskyra tarp literatūros ir literatūros kritikos. Klesti vienu kitiems rašomos subjektyvios recenzijos, atspindinčios ne literatūros procesą, o autoriaus vadybinius sugebėjimus.

R. Stankevičiaus tyliąją poeziją literatūrinis pasaulis yra pastebėjęs, ypač religijos refleksijas. Tačiau poeto eilėraščius tikriausiai nebūtų tikslinga vadinti religiniais eilėraščiais, nes aptardami religinę poeziją, paprastai turime galvoje kitokius paeiliavimus, kitokią poeziją, kurią tiksliau būtų galima apibūdinti kaip bažnytinę. R.Stankevičiaus poezijoje dievoieškos, apskritai gyvybiškai svarbių klausimų motyvai akivaizdūs, bet daugelį jo eilėraščių būtų galima pavadinti ne religiniais, o slėpinių eilėraščiais. Slėpinių, kurie egzistavo prieš du, ir prieš penkis tūkstančius metų – jie amžini, nes jų universalumas pasireiškia tik individualiai, per itin intymų santykį su savo gyvenimu, o plačiau – apskritai su būtimi, tikrąją realybe:

*Vien snieguosna nugrimzdęs kelias,
Toluj – žiburėlis stoties...
Nei pūgos, nei dainos, nei trobelės –
Jau nutoltum, išnyktum išties...*

*Tik lyg ubagas kryžius sušalęs
Tyliai tyliai paprašo ugnies.¹*

Taigi, sniegai, kelias toluj – žiburėlis. Lietuviška žiemos dykuma, bet ir joje gundoma. Kas čia atsitinka – kryžius paprašo ugnies. Tačiau viena šio šventojo funkcijų – saugoti nuo ugnies. Taip pat ryški socialinė plotmė – sušalęs benamis ir sykiu Kalno pamokslo aidas – ką padarėte vienam iš mažutėlių, padarėte ir man. Kosminės vienovės potyris: daikto sužmogėjimas ir drauge netolima karingojo ateizmo praeitis – religinės atributikos deginimas. Pagaliau ir kiekvieno asmeninė patirtis – eini arba stovi vienišas naktį...

Galima būtų teigti, kad kone visa gera poezija yra religinė, nes ieško gyvenimo, buvimo pagrindo. Bažnytiniai tekstai skiriasi nuo dvasinių ieškojimų poezijos, nes bažnytinės eilės dažniausiai tiktai kartoja atrastas, Bažnyčios aprobuotas tiesas, jos neįsileidžia nei menkiausios erezijos, laisvesnio mąstymo. Tuo tarpu buvimo pagrindų ieškančiai poezijai kai kurios dvejonės, nuoširdžios erezijos yra tiesiog būtinos.

Kartais atrodo, kad Rimvydas Stankevičius viską pažinęs, viską pajautęs, atradęs ir savin suėmęs. Atsiranda tuštumos pjūtis, nes viskas, kas gražiausia, geriausia, svarbiausia – suvokta:

*Neįstengsi prabilti, ar ne ?
Nes jau viskas seniai iškalbėta –
Tyliai tuščia krūtinės dugne
Lyg per siestą regėtum pietą.²*

Tačiau paskutinė eilutė – jau pertempta styga, taip pat yra šlubčiojančios ritmikos, kai kada žodis neatitinka prasmės, kartais pasiduodama skambesio puošnumo kerams. Pasitaiko įmantrių palyginimų, per didelio dėmesio ornamentui. Bet svarbiausia, kad poetas radęs savitą kalbėjimo būdą, savo ritmą, leksiką, pagrindą, nuo kurio jau gali atsispirti, jis nepaleidžia iš akių ir savo kartos, tų žmonių, kurie jam brangūs. Netgi savo poetinėmis dedikacijomis Stankevičius sugeba parodyti kito žmogaus pačias stipriausias, pačias skaudžiausias vietas, brangindamas buvimo kartu ryšį:

Yra karalystė

¹ STANKEVIČIU, R. *Randas*. Vilnius, 2002, p. 46.

² STANKEVIČIUS, R. *Randas*. Vilnius, 2002, p. 64.

*Norisi sakyti kad
Niekieno - -
- - -
- -
Mūsų¹*

Taigi, apžvelgus keletą skirtingų jaunųjų poetų knygų, tampa aišku, kad šiame avangarde nėra nei lygybės, nei solidarumo, nei vienodų atskaitos taškų. Tarkim Rimvydas Stankevičius atradęs savo erdvę, ritmą, žodyną teigia tradicinę pasaulėžiūrą – romiai, tarsi atsidūsėję išsakoma kas suvokta, regėta ir tai ne poeto nuopelnas, o tiesiog būtis.

Visai kitaip elgiasi kiti jaunieji autoriai tiesiog užverčiantys tekstų griūtimi, sarkazmu, erotika, būties ir buities plakiniu², kuriame išryškėja grėsmių poetika, stengiantis užgniaužti atviresnę emociją.

7. IŠVADOS

Mūsų pasirinktas tyrinėjimo aspektas, ko gero, palieka daugiau klausimų ir problemų nei leidžia pateikti atsakymų ir išvadų, nes išvadas tiksliausiai pateiks laikas vienas jaunųjų naujoves pavadindamas išties nauju žingsniu lietuvių poezijoje, kitas - vienadieniu reiškiniu. Kita vertus šiuolaikinės poezijos dinamika sunkiai aprašoma dėl distancijos stokos – aprašomasis objektas dar nėra įgavęs aiškių kontūrų ir nėra atitolęs. Tačiau, susipažinus su šių dienų jaunųjų poetų kūryba, apibendrinti galima

¹ STANKEVIČIUS, R. *Randas*. Vilnius, 2002, p. 73.

² *Poezijos pavasaris 2003*. Vilnius, 2003, p. 100.

1) Postmodernioji kultūra veikia ir poeziją, ir literatūrologiją, ji pripažįsta savotišką dalyvavimo principą ir formuoja naują reflektyvumo tipą, kuris ginčija objektyvumo kriterijų moksluose. Naujieji literatūrologijos diskursai patys virsta literatūra, pabrėžiant veikimą, o ne radimą. Tokia nuostata suteikia indulgenciją šiuolaikiniams literatūrologijos tyrimams, jiems leidžiama „klysti“, prioritetu nustatant ne visuminį vaizdą, o kitu žodynu pagrįstą versiją, savotišką poetinį variantą.

Tačiau tai nereiškia, kad galime konstatuoti visišką laisvę ir ribų, tarp pavyzdžiui poezijos ir poezijos kritikos, išsitynimą. Išlieka kategorijų turinio apibrėžimai, sąvokos etc., kurių kontekste galima diagnozuoti savotišką poetinio potencialo krizę:

*Neliko traukinių, neliko nieko,-
Tiktai išdvėšęs katinas stoties
Sapnuoja lietu, mamą, tėtį-
Pizdiec nu nachuj bliat pizdiec¹*

2) Užankant tradicinės poetikos versmėms, tenka gręžtis į kultūros pakraščius, ieškoti sprendinių jos marginalijose. Įsivyrąja antielitarizmas, stiprėja ironija, sarkazmas, kapotos kalbos pliūpsniai, klesti perversinis erotiškumas, poezija išskyla kaip griuvėsių mozaika. Jauno kūrėjo eilėraštyje neberasime pamatinio pasakojimo, kuris iš tiesų aprėptų visas mūsų sąmonei atsiveriančias gyvenimo puses. Išskyla mažieji, trūkčiojantys pasakojimai naujojoje kibernetinėje. Tačiau susipynę ir susimaišę bendrame šiuolaikinės poezijos kontekste jie atranda naujas jungtis, kurios leidžia ieškoti naujų interpretacijų. Jaunasis poetas aptinka ir išnaudoja naujas kalbos galimybes ir dažniau naudojasi ne lyrinėmis, bet ir intelektualinėmis prigimties galiomis, o paniręs į destrukciją, mėgina supurtyti tradicinių vertybių sistemą, siekdamas atsinaujinti. Bėda ta, kad dažnai jis pliuškenasi drungname vandenyje, kurį, galima spėti, lemia vertybinis kyburiavimas tarp atsivėrusių galimybių rinktis ir baimės įsipareigoti savajam pasirinkimui, užsitęsios savosios tapatybės paieškos.

3) Vienas ryškiausių technikos pasiekimų – virtualioji realybė iškelia problemas, kurias pasiryžta spręsti ir jaunoji poetų karta atradama ir naujuosius dvasinius orientyrus. Ir nors technologijų kuriama virtualioji realybė pateikia tikrovės iliuziją, būtent šios technologijos yra parankios pažinti šiuolaikiniam protui, nes šiais technikos pasiekimais jaunieji poetai tyrinėja žmogaus *nubūtinimo* procesus. Taigi, poezijoje įsitvirtina daiktavardėjanti, ironiška, kapota, siaurėjanti, terminėjanti, stringančiu ritmu poetinė kalba, kurioje išryškėja daiktų, jausmų, išgyvenimo, skausmo ir kančios

¹ *Poezijos pavasaris 2003*, Vilnius, 2003, p. 101.

paviršius, kurioje daug performanso, šnekamosios kalbos, virtualios realybės, erotinių fantazijų žaismo. Dažnai visa supainiota ir nebeaišku, kur pradžia, o kur pabaiga ir tame chause išryškėja individas, galintis ieškoti reikšmių tik horizontalioje erdvėje.

4) Tačiau ši įvykių ir vaizdinių sklaida plokštumoje atveria naują jaunojo poeto vaizduotę, kurioje randasi naujos galimybės bendrauti su prigimtimi, su gamtiškąja valia, kuri tradicijos veikiamoje lietuvių lyrikoje buvo slopinama įvairių tabu. Jaunųjų poetinė kalba demonstratyviai tyčiojasi iš apoloniškųjų regulų, pabrėžiant dionisiškąjį žmogaus pradą. Lyrinis subjektas yra žmogaus kūnas, kuris pūva, genda, vemia, tuština, spjauja, ištvirkauja, girtauja ir t.t.

5) Šalia laisvo poetinio kalbėjimo modelio, neigiančio poetinės kalbos tradiciją, egzistuoja kita jaunųjų poetinės kalbos kryptis, kurioje dominuoja tradicinė rimavimo metrika, paprastumas, aiškumas, romantizmo tradicijos, nors reikia pripažinti, kad romantizmo kultūrinė ideologija iki tol dominavusią dieviško įkvėpimo sampratą pakeitė vaizduotės idėja: visos galios sutelktos paties kūrėjo viduje, tačiau vis dar gyvybingas romantinis rašytojo laisvės mitas, net ir atsisakius įkvėptojo pranašo savivokos, tikima menininko nepriklausomybe nuo savo laiko socialinės ir ekonominės tikrovės¹. Kita vertus, niekas nebevaržo bohemiškos gyvensenos, tad neliko ir ryškios įtampos, konflikto. Kintančios tapatybės laiku matuojamasi įvairūs kultūriniai įvaizdžiai arba, kaip yra pasakęs poetas Marcelijus Martinaitis, vyksta *visuotinė fermentacija, viskas rūgsta, burbuliuoja, pučiasi, lipa per kraštus. O kas išpužios, išlips, niekas dar negali pasakyti.*²

6) Jaunas poetas visų pirma – intelektualinio elito, o ne kokios atskiros subkultūros narys savo situaciją reflektuojantis taip: „*Dažnai pagalvoju, jog mano karta (gimiau 1973-iaisiais) yra priešinga visoms tom kartoms, vadinančioms save „prarastosiomis“.* Užaugau blogio sistemoje, ir ji manęs, kaip kad mano tėvų, nesuluošino. Pačiu laiku atėjo „gerieji“ laikai, ir kone vienu metu su brandos atestatu gavau išėjimą į laisvę“³. Veikiamas politinių ir socialinių permainų, jaunasis kūrėjas savęs nelaiko geresniu nei pasaulis ar kiti aš ir nesiskelbia vedliu kaip avangardo menininkas, o ankstesnę romantizuotą kalbėjimą apie kūrybą dažniausiai laiko patetinėmis klišėmis ir nori jas

¹ BAUMER, R. *Pagrindinės moderniosios literatūros sąvokos*. Vilnius, 2000, p. 29.

² MARTINAITIS, M. Lietuviškos teisybės beiškant. *Pergalė*. 1990, Nr.12, p. 176.

³ IVAŠKEVIČIUS, M. Kas išgaudys baltuosius amūrus. *Literatūra ir menas*. 2002, Nr.2899, p. 3.

nužeminti, papildyti saviironija ar sarkazmu, nes *nieko nėra juokingesnio ir tragiškesnio kaip RAŠYTOJA artimųjų akimis*¹.

SUMMARY

The Lithuanian poetry changes with the changing political, social and economical conditions. Especially the young generation of poets tries to speak in the new style, the new language. Quite often the young poet reaches for a fast effect, trying to get the attention, to shock, or only to scream: *I am*. A member of the young generation often tries to deny the traditions and stereotypes of the generation before him.

¹ Dar kartą 10 klausimų rašytojams. Neringa Abrutytė. *Nemunas*. – 1999, Nr.3, p. 4.

The contemporary Lithuanian poetry of the young generation develops in various directions. Some young authors seeks for the new inserting in the text of a poem conversational style, writes about the daily living needs, uses even curse words.

In the poems of the young Lithuanian poets it is impossible to find a fluent story. The poems are short fragmentary texts in the new virtual cyber space. Irony, sarcasm and eroticism are dominant in the poems of the young. The young Lithuanian poet most often uses not the lyrical, but the intellectual natural sources. While trying to renew, the author also tries to shock the system of the traditional values.

Other young Lithuanian poets lean on the Lithuanian poetic tradition, reflecting contemporarily romantic ideas, using traditional rhyme.

Both the efforts of the young poets' for a fast effect, and the modification of traditions are necessary, because it certifies the living stream of the Lithuanian poetry.

ŠALTINIAI

1. ABRUTYTĖ, N. *Neringos M.* Vilnius, 2003.
2. ABRUTYTĖ, N. *Rojaus ruduo.* Vilnius, 1995.
3. ČEMOLONSKAS, J. *Septyni mėnesiai devyni.* Kaunas, 1997.
4. ČEPAUSKAITĖ, D. *Bevardžiai.* Kaunas, 1992.
5. ČEPAUSKAITĖ, D. *Nereikia tikriausiai būtina.* Vilnius, 2004.

6. ČEPAUSKAITĖ, D. *Suvalgiau vieną spanguolę*. Kaunas, 1998.
7. *Kauno jaunieji: I knyga. Poezijos almanachas*. Kaunas, 2004.
8. *Rašyk!* Internetinės literatūros antologija. Vilnius, 2005.
9. STANKEVIČIUS, R. *Randas*. Vilnius, 2002.
10. STRIOGAITĖ, E. *Lyja*. Kaunas, 2004.
11. STRIOGAITĖ, E. *Vienišėja*. Vilnius, 2005.
12. VALIONIS, A. *Skrendant nelieka pėdsakų*. Vilnius, 2003.
13. VALIUKAS, M. *Mėnulio keramika*. Kaunas, 1998.
14. VALIUKAS, M. *Vogta vinis*. Vilnius, 2003.
15. ŽAGRAKALYTĖ, A. *Išteku*. Vilnius, 2003.

LITERATŪRA

1. ABRAMS, M. H. *The Mirror and the Lamp*. N.Y., 1950.
2. AREŠKA, V. Ar dar gyvybinga tradicinė lyrika. *Literatūra ir menas*. 2004, Nr.3008.
3. BAUDRILLARD, J. *Simuliakrai ir simuliacija*. Vilnius, 2002.
4. BARTAS, R. *Teksto malonumas*. Vilnius, 1991.
5. COHEN, M. R. *American Thought*. N.Y., 1954.

6. COMMAGER, H.S. *The American Mind, Thought and Character since the 1880*. New Haven – London,
7. DAUJOTYTĖ, V. *Lietuvių filosofinė lyrika*. Vilnius, 1997.
8. ЕИХЕНБАУМ, В. *О поэзии*. Ленинград, 1969.
9. GELLNERIS, E. *Postmodernizmas, protas ir religija*. Vilnius, 1993.
10. GEORGES, Q. *Contemporary Poetry New Literary History*. N.Y., 1977.
11. GLOVINSKI, M. *Style adbioru*. Krakow, 1977.
12. GRAJAUSKAS, G. *Naujausių laikų istorija: vadovėlis pradedantiems*. Vilnius, 2004.
13. GREIMAS, A. *Iš arti ir iš toli: Literatūra, kultūra, grožis*. Vilnius, 1991.
14. IVAŠKEVIČIUS, M. Kas išgaudys baltuosius amūrus? *Literatūra ir menas*. 2002, Nr. 2899.
15. JAKONYTĖ, L. Rašytojo laikysena visuomenėje. *Metai*, 2005, Nr.5-6.
16. KAVOLIS, V. *Moterys ir vyrai lietuvių literatūroje*. Vilnius, 1992.
17. KEPINSKI, A. *Schizofrenia*. Warsawa, 1972.
18. KORG, J. *Language in Modern Literature: Innovation experiment*. N.Y., 1979.
19. KUBILIUS, J. Kas neištirpdoma?.. *Šiaurės Atėnai*. 2002, Nr.713.
20. KUBILIUS, V. *XX amžiaus literatūra*. Vilnius, 1995.
21. KUBILIUS, V. *Problemos ir situacijos*. Vilnius, 1990.
22. KUBILIUS, V. *Romantizmo tradicija lietuvių literatūroje*. Vilnius, 1993.
23. KUBILIUS, V. *Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje*. Vilnius, 2003.
24. MARTINAITIS, M. *Lietuviškos teisybės beieškant*. Pergalė. 1990, Nr.12.
25. MAIRONIS, *Raštai*. Vilnius, 1987.
26. MIKNEVIČIUS, L. Literatūron žengte marš! *Literatūra ir menas*, 2005, Nr. 3056.
27. MYKOLAITIS, V. *Lietuvių literatūros kritika*. T. 2, Vilnius, 1972.
28. MYKOLAITIS, V. *Viršūnės ir gelmės*. Vilnius, 1981.
29. NASTOPKA, K. *Lietuvių eilėraščių poetika*. Vilnius, 1985.
30. NYKA-NILIŪNAS, A. *Temos ir variacijos: Literatūra. Kritika. Polemika*. Vilnius, 1996.
31. PAUL DE MANN, *The Rhetoric of Romanticism*. N.Y., 1984.
32. PELURITYTĖ, A. *Lietuvių lyrikos tradicija*. Vilnius, 2003.
33. *Poezijos pavasaris 2003*, Vilnius, 2003.
34. ПОТЕБНЯ, А. *Из записок по теории словесности*. Харьков, 1905.
35. RADAUSKAS, H. *Eilėraščiai*. Vilnius, 1994.
36. SARAN, F. *Deutsche Verslehre*, Munchen, 1992.
37. SATKAUSKYTĖ, D. *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*. Vilnius, 1996.

38. SEZEMANAS, V. *Raštai: Filosofijos istorija. Kultūra*. Vilnius, 1997.
39. СТЕПАНОВ, Ю. С. *В трехмерном пространстве языка: семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства*. Москва, 1985.
40. ŠIDLAUSKAS, M. *Įdomumo dėlei*. Metai. 2005, Nr.8-9.
41. ŠILBAJORIS, R. *Menai kaip įvaizdžiai H. Radausko kūryboje*. Vilnius, 1994.
42. ŠILBAJORIS, R. *Netekties ženklai*. Vilnius, 1992.
43. ТОМАШЕВСКИЙ, Б. В. *Стилистика и стихосложение*. Ленинград, Учпедгиз, 1959
44. ТЫНЯНОВ, Ю. *Литературный факт*. Москва, 1993.
45. ВАЛЕРИ, Т. *Об искусстве*. Москва, 1976.
46. VENCLOVA, A. *Vilties formos*. Vilnius, 1992.
47. ВУНДТ, В. *Основы физиологической психологии*. Талин, 1990.
48. ZABORSKAITĖ, V. *Maironis*. Vilnius, 1987.
49. ЖИРМУНСКИЙ, В. *Теория стиха*. Ленинград, 1975.